

Jaarverslag 2009

Kris Joosten, Tamira Hankman & Raymond Creemers
Vastgesteld door het Algemeen Bestuur van RAVON op 26 juni 2010

STICHTING RAVON
POSTBUS 1413
6501 BK NIJMEGEN
www.ravon.nl
kantoor@ravon.nl
024-7410600

Colofon

© 2010 Stichting RAVON Nijmegen

Rapportnummer 2010.009

Eindredactie: Kris Joosten, Tamira Hankman en Raymond Creemers

Foto omslag: Paartje heikikker. Fotograaf: Jelger Herder

Wijze van citeren:

Joosten, C.M.C., T. Hankman en R. Creemers (redactie), 2010. Jaarverslag 2009 Stichting RAVON

INHOUD

1	Inleiding	1
2	De Stichting RAVON	3
2.1	Dagelijks Bestuur (DB) en Algemeen Bestuur (AB)	3
2.2	Werkorganisatie	4
2.3	Personeelsvertegenwoordiging	5
2.4	Samenwerking	6
3	Thema Vrijwilligers en donateurs	9
3.1	Werkgroepen en afdelingen	9
3.2	Uitgegeven ontheffingen	12
3.3	Weekenden	12
3.4	RAVON-dag	13
3.5	Tijdschrift RAVON	14
3.6	Nieuwsbrief schubben & slijm	14
3.7	Website	14
3.8	Stand	15
3.9	Webwinkel	15
3.10	Helpdesk	15
3.11	Projecten gericht op vrijwilligers	16
4	Thema Data	17
4.1	Telmee.nl en NDFF	17
4.2	Gegevensleveringen	17
4.3	Monitoring	18
4.4	Verspreidingsonderzoek	20
4.5	Projecten gericht op data	21
5	Thema Onderzoek	25
5.1	Stagiaires	25
5.2	Projecten gericht op onderzoek	27
6	Thema Bescherming	31
6.1	Nationale Rode Lijst	31
6.2	Projecten gericht op bescherming	31
7	Thema Draagvlak	37
7.1	Padden.nu	37
7.2	Plonzenweekend	37
7.3	Projecten gericht op beheer of participatie	38
8	Thema Internationaal	41
8.1	Turkije SEH-congres	41
8.2	Praag ECCB-congres	41
8.3	Projecten gericht op internationale samenwerking	42
9	Overige	43
9.1	Financiën	43
9.2	Opdrachtgevers en samenwerkingspartners	43
9.3	Giften	43
	BIJLAGE 1 Publicatielijst	45

1 INLEIDING

In dit jaarverslag zijn de belangrijkste zaken uit 2009 vermeld met betrekking tot de Stichting Reptielen Amfibieën Vissen Onderzoek Nederland (RAVON), vestigingsplaats statutaire zetel Nijmegen, KvK 41077572. Er is zowel informatie over de vrijwilligersactiviteiten als over de werkorganisatie opgenomen. De indeling volgt de zes thema's zoals deze zijn vastgesteld in het Meerjarenplan 2008-2012, te weten Vrijwilligers en donateurs, Data, Onderzoek, Bescherming, Draagvlak en Internationaal. Een bondige versie van dit jaarverslag is als kleurenbrochure uitgegeven. Heeft u vragen over een bepaald onderdeel uit dit jaarverslag, dan kunt u zich direct richten tot de schrijver van het betreffende onderdeel.

RAVON zet zich, samen met haar betrokken donateurs en vrijwilligers, al jaren in voor de bescherming van reptielen, amfibieën en vissen in Nederland, door

- voortdurend in de gaten te houden hoe het met onze diersoorten gaat (tellen en monitoren);
- onderzoek uit te voeren;
- organisaties te adviseren die zich bezighouden met het beheer en de inrichting van (natuur)gebieden, zoals ministeries, provincies, terreinbeheerders en adviesbureaus;
- voorlichting en scholing te geven, bijvoorbeeld door het ontwikkelen van lespakketten voor het basisonderwijs, het geven van lezingen, het uitgeven van brochures, gidsen en boeken en het organiseren van cursussen en excursies.

De afgelopen jaren is RAVON sterk in omvang gegroeid. Er zijn meer vrijwilligers actief, we hebben meer donateurs gekregen en het aantal projecten en daarmee het aantal medewerkers is fors toegenomen. In de komende jaren willen we nóg meer betekenen in de bescherming van reptielen, amfibieën en vissen in Nederland en uitgroeien tot dé gesprekspartner voor overheid en andere instanties als het gaat om onze diersoorten.

Onze missie: RAVON is hét aanspreekpunt voor de bescherming en studie van reptielen, amfibieën en vissen in Nederland.

2 DE STICHTING RAVON

RAVON coördineert de inventarisatie en monitoring van reptielen, amfibieën en vissen door vrijwilligers in Nederland. Op basis van deze gegevens zet RAVON zich in voor betere bescherming en het duurzaam behouden van de soorten en hun leefgebieden. Honderden deskundige en enthousiaste vrijwilligers inventariseren en monitoren jaarlijks vele gebieden.

De stichting heeft ten doel:

- a. de bescherming van de Nederlandse reptielen, amfibieën en vissen, waaronder begrepen behoud, adequaat beheer en herstel van haar biotopen
- b. de bevordering van natuurbehoud en milieubeheer in algemene zin.

RAVON werkt op non profit basis: het eventuele positieve resultaat van de jaarrekening wordt weer geïnvesteerd in de doelstelling van de organisatie.

De werkorganisatie van RAVON is gehuisvest op de Radboud Universiteit te Nijmegen en op de Universiteit van Amsterdam (RAVON Werkgroep Monitoring). De Werkgroep Monitoring coördineert het Meetnet Amfibieën en het Meetnet Reptielen in het kader van het Netwerk Ecologische Monitoring. RAVON coördineert het verspreidingsonderzoek en voert professionele inventarisaties, kennisintensieve opdrachten en ecologisch en wetenschappelijk onderzoek uit. Verder werken we aan voorlichting en geven we praktijkgerichte cursussen. Bovendien is RAVON actief bij het opstellen en uitvoeren van provinciale beschermingsplannen, zoals voor de gladde slang, de boomkikker, de knoflookpad, de vroedmeesterpad en de geelbuikvuurpad.

2.1 Dagelijks Bestuur (DB) en Algemene Bestuur (AB) – door Rob van Westrienen

Het Dagelijks Bestuur en het Algemeen bestuur van RAVON vergaderden beiden 4 keer. Belangrijke onderwerpen die aan de orde kwamen in het AB zijn:

- Samenwerking met de GaN met name ten aanzien van de NDFP (Nationale Databank Flora en Fauna);
- samenwerking in Natuurplaza;
- de verbouw van het oude kantoor in Nijmegen;
- wijziging van de Statuten.

Belangrijke onderwerpen die (naast de hierboven genoemde onderwerpen) aan de orde kwamen in het DB zijn:

- Eerste aanzet onderzoeksplan;
- toekomstscenario's voor RAVON;
- goedkeuring lidmaatschap bestuur SBH (Stichting Bevordering Herpetologie) van Raymond Creemers en Rob van Westrienen;
- goedkeuring aanvraag lidmaatschap IUCN.

Per 31 december 2009 bestaat het Dagelijks Bestuur uit Hero Prins (voorzitter), Johan Cronau (secretaris), Reint Boer (penningmeester), Michaël Steeghs (lid) en Rob Lenders (lid). Directeur van RAVON is Rob van Westrienen.

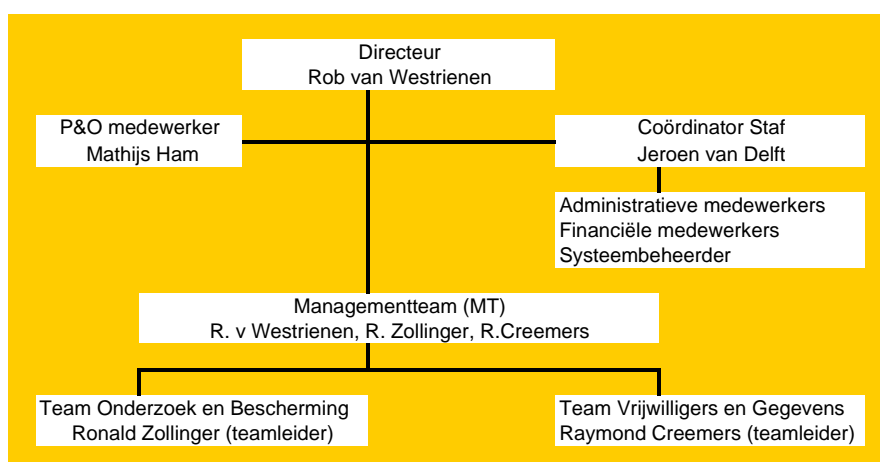
Het Algemeen Bestuur bestond in 2009 uit de eerder genoemde DB-leden aangevuld met Peter de Koning (Lacerta), Rienko Vanderschuur (WARD), 3 leden van RAVON Utrecht (Floris Brekelmans, Jaap van Wingerde en Jarno Beijk), Leon Luijten (RAVON Groningen), Jeroen Reinhold (RAVON Flevoland), Gertjan Martens (RAVON Noord-Holland), 3 leden van RAVON Zuid-Holland (Arjan van der Lugt, Ronald Laan en Mike Melis), Kees Musters (RAVON Zeeland), Piet Spaans (RAVON Gelderland), Kees Marijnissen (RAVON Noord-Brabant), 2 leden van HS Limburg (Pieter Puts en Sabine de Jong), Pedro Janssen (Werkgroep Adderonderzoek Nederland), 2 leden van Werkgroep Poldervissen (Fabrice Ottburg en Theo de Jong), Victor van Schaik (NHGL-Vissenwerkgroep), Olaf op den Kamp (NHGL, agendalid), Sander Hunink (Werkgroep Verspreidingsonderzoek Noordoost Brabant), Jan Kranenbarg (Werkgroep Gelderse Vissers), Romeo Neuteboom (Viswerkgroep De Prik) en John Melis (Werkgroep VissenOnderzoek Friesland en WARF), vd Meulen (WARF), Jeroen Huisman (Werkgroep Vissenonderzoek Groningen-Drenthe).

Veel AB-leden waren aanwezig op de contactdag sleutelvrijwilligers 2009 te Naturalis (Foto: Jelger Herder)

2.2 Werkorganisatie

Ter ondersteuning van RAVON is in 1994 een bureau in Amsterdam opgericht en in 1999 een bureau in Nijmegen. Tezamen vormen zij de werkorganisatie.

Eén van de belangrijke taken van de werkorganisatie is: ondersteunend zijn aan de vrijwilligers en donateurs: zij faciliteert, stimuleert en coördineert. In 2009 waren er 35 personen werkzaam bij RAVON. (22,1 FTE per 31-12-2009) De meeste medewerkers werken in deeltijd.

Op het bureau in Amsterdam, bij de RAVON Werkgroep Monitoring, waren werkzaam: Ingo Janssen, Gerard Smit, Edo Goverse en Hielke Praagman.

Op het bureau in Nijmegen waren werkzaam: Wilbert Bosman, Arthur de Bruin, Raymond Creemers, Jeroen van Delft, Annemarie van Diepenbeek, Ans Elburg, Peter Frigge, Tamira Hankman, Jelger Herder, Pien Hoogma, Erik Jan Hofmeyer, Jöran Janse, Kris Joosten, Poppe Kloen, Jan Kranenbarg, Willem Kuijsten, Remy Pelzer, Arnold van Rijsewijk, Wilma Roerink, Kim Rongen, Frank Spikmans, Annemarieke Spitzen, Richard Struijk, Sander Turnhout, Marjan Verdijk, Elvira Werkman, Rob van Westrienen en Ronald Zollinger.

Op het bureau in Nijmegen hebben meerdere vrijwilligers een grote bijdrage geleverd aan de administratie (Lotty Luiten), de Engelstalige folder (Marieke Vlijm), educatieve spellen voor kinderen (Maaike Pouwels) en de RAVON stand (Ria van den Boogaard). Han Peper heeft wederom veel technische ondersteuning voor de RAVON website geleverd. Allen hartelijk dank hiervoor!

Wegens renovatiewerkzaamheden is het bureau in Nijmegen begin april 2008 verhuisd naar een tijdelijke nabijgelegen locatie op de 18^e verdieping in de Erasmustoren. In maart 2010 is het bureau terugverhuisd naar de oude locatie Toernooiveld 1 (Natuurplaza).

2.3 Personeelsvertegenwoordiging – door Kris Joosten

In februari 2009 is het reglement personeelsvertegenwoordiging (PVT) door bestuur en directeur ondertekend. Jelger Herder, Edo Goverse, Ingo Janssen en Kris Joosten zijn door het personeel gekozen als vertegenwoordigers. Maar liefst 16 taken werden door het personeel neergelegd bij de PVT-leden waaronder meenemen vakantiedagen, ouderschapsverlof, betaald parkeren, veldwerkvoorwaarden, reiskostenvergoedingen woon-werk, fuctiewaarderingen, eindejaarsuitkering en bedrijfssport. 11 taken zijn in 2009 afgehandeld. De PVT-leden hebben tweemaal overleg gehad met de directeur.

<p>REGLEMENT PERSONEELSVERTEGENWOORDIGING</p> <p>I BEGRIPSBEPALINGEN</p> <p><i>Artikel 1</i></p> <p>Dit reglement verstaat onder:</p> <p>ondernemer: de stichting RAVON. De directeur vertegenwoordigt de ondernemer.</p> <p>onderneming: RAVON, vestigingen Nijmegen en Amsterdam</p> <p>wet: de Wet op de ondernemingsraden</p> <p>bedrijfscommissie: de bedrijfscommissie voor dienstverlening</p> <p>secretaris: mevr. J. van der Hulst Postbus 93002 2509 AA Den Haag 070-8508693</p> <p>II SAMENSTELLING EN ZITTINGSDUUR</p> <p><i>Artikel 2</i></p> <p>1. De personeelsvertegenwoordiging bestaat uit 3 leden. Het is mogelijk dat 2 personen zich gezamenlijk als 1 lid opstellen (1 stem), een duo-lidmaatschap.</p> <p>2. De personeelsvertegenwoordiging kiest uit zijn midden een voorzitter en een plaatsvervangend voorzitter.</p> <p>3. Tenminste 2 leden, waaronder de voorzitter, of bij diens verhinderd de plaatsvervangend voorzitter, vertegenwoordigen de personeelsvertegenwoordiging in rechte.</p>	
---	---

2.4 Samenwerking

RAVON participeert in enkele samenwerkingsverbanden op het gebied van natuuronderzoek en –bescherming.

- RAVON is aangesloten bij de Stichting VeldOnderzoek Flora en Fauna (VOFF) die onderzoeksactiviteiten door vrijwilligers op het gebied van planten en dieren coördineert. De VOFF is een brancheorganisatie, die aanvullende werkzaamheden uitvoert die te maken hebben met externe vertegenwoordiging en acquisitie ten behoeve van gezamenlijke projecten.

De komende jaren zal de VOFF stimuleren dat:

- gegevens van Particuliere Gegevensbeherende Organisaties (PGO's) bijeen worden gebracht in de Nationale Databank Flora en Fauna (NDFF);
- waarnemingen van een kwaliteitskeurmerk worden voorzien;
- het invoerportaal www.telmeel.nl verder wordt ontwikkeld;
- de gegevens ten behoeve van het natuurbeleid, -beheer en wetenschappelijk onderzoek worden gebruikt.

Belangrijke onderwerpen die (naast de hierboven genoemde onderwerpen) aan de orde kwamen in 2009 zijn:

- het concept contract GaN-VOFF;
- veiligstelling NEM, Verspreidingsonderzoek en Capacity Building;
- duurzaamheid NDFF;
- samenwerkingsovereenkomst met Natuurmonumenten;
- Tevens participeert RAVON in het Platform Soortbeschermende Organisaties (PSO) dat soortgerichte beschermingsactiviteiten op landelijk niveau behartigt.

Belangrijke onderwerpen dit jaar waren:

- Zwartboek handhaving natuurwetgeving;
- stopzetten samenwerking met LNV ten aanzien van de leefgebiedbenadering;
- overleg met LNV over Rode Lijsten, Gedragscodes, IBO-Natuur en Taskforce Biodiversiteit;
- integratie van drie natuurwetten;
- doorvoeren besluit tot naamswijziging: Soortenbescherming Nederland.
- RAVON maakt ook deel uit van Natuurplaza, een samenwerkingsverband tussen Stichting Bargerveen, SOVON Vogelonderzoek Nederland, Zoogdiervereniging, VOFF en RAVON. Begin 2010 zijn deze organisaties gezamenlijk gehuisvest op het terrein van de Radboud Universiteit Nijmegen. In Natuurplaza-verband zijn ondermeer colleges gegeven en studenten geworven om in Nijmegen hun stage te lopen. RAVON maakt dankbaar gebruik van de door de Radboud Universiteit aangeboden kantooruimte.
- RAVON participeert in het Vissennetwerk. Jan Kranenbarg zit namens RAVON in de stuurgroep. Het Vissennetwerk is een netwerk van personen die informatie, kennis en ideeën uitwisselen, zowel vanuit een wetenschappelijke als praktische invalshoek, gericht op vissen, visserij en de leefomgeving van vissen. Dit jaar is er gewerkt aan de thema's soort- en gebiedbescherming, vismigratie, benutting van visstanden en de bescherming van de paling.

- RAVON Werkgroep Monitoring (WM) werkt samen met de Universiteit van Amsterdam. Zo worden er bijvoorbeeld regelmatig colleges gegeven en studenten begeleid. RAVON WM maakt dankbaar gebruik van de door de Universiteit van Amsterdam aangeboden kantoorruimte. WM werkt ook nauw samen met het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) voor de verwerking van alle data.
- RAVON is lid van de Societas Europaea Herpetologica (SEH). Raymond Creemers participeert namens RAVON in het mapping comité van de SEH, dat zich o.a. richt op de productie van een nieuwe Europese atlas voor herpetofauna. Het mapping comité heeft in 2008 gewerkt aan een eerste voorstel voor toepassing van de nieuwste technieken (netwerken van gedistribueerde databases), waarbij de informatie uit verschillende invoerportals samengevoegd wordt tot een actuele atlas. In 2009 is dit idee gepresenteerd tijdens het Europees congres in Turkije en tijdens de ECCB conferentie in Praag. Meer concrete invulling is echter nog steeds afhankelijk van de kansen voor financiering.
- RAVON is vertegenwoordiger voor de Benelux van het European Pond Conservation Network, een Europese herpetologische club. Ronald Zollinger participeert namens RAVON in dit comité.
- In 2009 heeft RAVON een samenwerkingsovereenkomst met Vivara ondertekend. Vivara is een postorderbedrijf dat producten voor dieren in en rond de tuin verkoopt (o.a. paddenhuis). Door deze samenwerking hoopt RAVON een grotere naamsbekendheid te realiseren onder het brede 'lichtgroene' publiek. Vivara had in 2009 ca. 80.000 huishoudens als vaste klant en groeit nog steeds).

Paddenhuis (Foto: Vivara)

- RAVON is in november 2009 lid geworden van de projectgroep Aalherstel. De projectgroep, een initiatief van Sportvisserij Nederland, Stichting de Noordzee, het Wereld Natuur Fonds, Vereniging Natuur-monumenten en Greenpeace onder voorzitterschap van oud politicus Dr. J.C. Terlouw. De projectgroep gaat in de komende jaren belangeloos activiteiten initiëren en stimuleren die bijdragen tot het herstel van de aal op een zo kort mogelijke termijn.

Foto: Sportvisserij Nederland

- Sinds 2009 maakt RAVON deel uit van de Coalitie Biodiversiteit 2010. 2010 is het internationaal Jaar van de Biodiversiteit. Om hier invulling aan te geven heeft het secretariaat van het Biodiversiteitsverdrag (CBD) alle 168 deelnemende landen opgeroepen om een Nationaal Comité te vormen. In Nederland is dit Nationale Comité gevormd onder voorzitterschap van gedeputeerde Onno Hoes (Provincie Noord-Brabant, tevens lid van de Maatschappelijke Taskforce Biodiversiteit en Natuurlijke Hulpbronnen).

Op 4 november 2009 is de Coalitie Biodiversiteit 2010 officieel gelanceerd. Inmiddels bestaat de coalitie uit bijna 60 partners. Ook RAVON heeft zich aangesloten bij de Coalitie Biodiversiteit. De partners van de Coalitie willen in 2010 een concrete bijdrage leveren aan bewustwording. Daarbij zullen zij bijdragen aan het creëren van draagvlak én het bieden

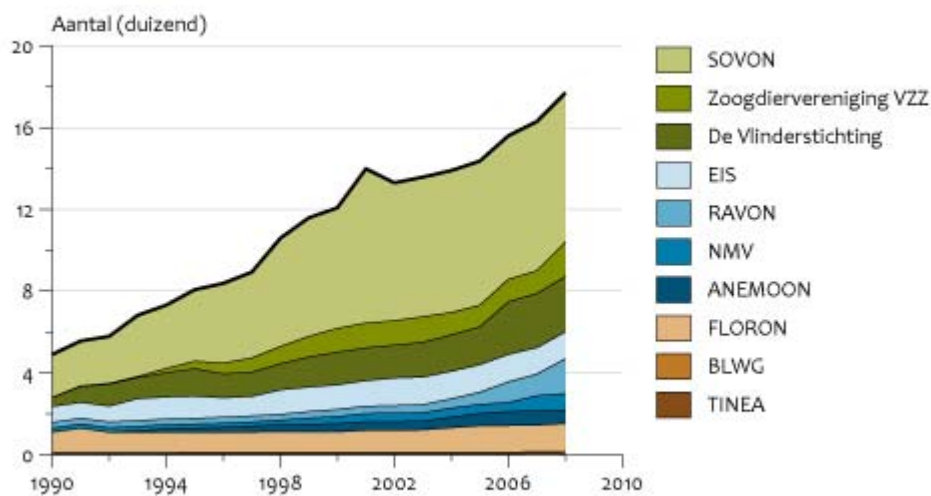
handelingsperspectieven aan burgers, bedrijven en overheden voor behoud en duurzaam gebruik van biodiversiteit.

- In 2010 zal RAVON lid worden van de International Union for Conservation of Nature (IUCN) en gaan meedraaien in het IUCN-NL committee.

3 THEMA VRIJWILLIGERS EN DONATEURS

Aan de basis van RAVON staan onze vrijwilligers, zij zijn van onschatbare waarde. In de komende jaren investeren wij niet alleen in het werven van nieuwe vrijwilligers, maar ook in het versterken van de band met onze huidige vrijwilligers. Concreet streven we naar een verhoging van het aantal vrijwilligers van 1000 naar 1500 en een verhoging van het aantal donateurs van 900 naar 1300. Het aantal RAVON-vrijwilligers neemt nog steeds ieder jaar toe. In onderstaande grafiek staat de stijging van het aantal actieve vrijwillige natuurwaarnemers weergegeven zoals opgenomen in het Compendium voor de leefomgeving 2009.

Actieve vrijwillige natuurwaarnemers

Bron: PGO's, VOFF.

PBL/aug09/1278
www.compendiumvoordeleefomgeving.nl

3.1 Werkgroepen en afdelingen

RAVON kent in totaal 21 afdelingen en werkgroepen, die actief zijn met inventarisatie, monitoring, onderzoek, bescherming, het geven van voorlichting en beheerswerk. Dit zijn: RAVON Flevoland, RAVON Gelderland, RAVON Groningen, Herpetologische Studiegroep Limburg, NHGL-vissenwerkgroep, RAVON Noord-Brabant, RAVON Noord-Holland, RAVON Overijssel, RAVON Utrecht, WARD (werkgroep Amfibieën en Reptielen Drente), WARF (Werk- en studiegroep Amfibieën en Reptielen Friesland), RAVON Zeeland, RAVON Zuid-Holland, Gelderse Vissers, RAVON Werkgroep Monitoring, Werkgroep Poldervissen, Visclub de Prik, Werkgroep Verspreidingsonderzoek Noord-Oost Brabant, WVOF (Werkgroep VissenOnderzoek Friesland), WAN (Werkgroep Adderonderzoek Nederland) en Werkgroep Vissenonderzoek Groningen-Drenthe. Deze laatste werkgroep is in 2009 opgericht.

Hieronder zijn de activiteiten in 2009 van enkele van deze afdelingen en werkgroepen nader uiteengezet. Wij willen alle regiocoördinatoren, werkgroepen en afdelingen danken voor hun grote inzet.

3.1.1 Werkgroep VissenOnderzoek Friesland (WVOF) – door John Melis

Het is het afgelopen jaar een mooi vervolgjaar geweest voor de WVOF. In totaal zijn er 13 excursies geweest. Eind maart zijn zij gestart met een herhalingsexcursie naar de Fennen, voor extra

onderzoek naar de Grote Modderkruiper. Daarna zijn er elke maand 1 tot 3 excursies geweest naar Gorredijk, Earnewald, Lekkum, Alde Faenen (boot), Ysbrechtum, Zurich, Sumar, Hemelum, Ameland, Alde Feanen (nachtboot) en Oosterwolde. Ook zijn er excursies buiten de provincie naar Hippolytushoef en Slochteren geweest. Enkele hoogtepunten waren: ontdekking van nieuwe locaties van de grote modderkruiper en verbreding van de kennis over hun paaiplassen; de rivierdonderpadden bij Alde Feanen en het Sneekermeer; het lange weekend op Ameland dat een behoorlijk compleet verspreidingsbeeld van de vissen heeft gegeven; de 14 (!) bermpjes die we bij Oosterwolde vingen en het RAVON vissenweekend Drenthe/Groningen, dat veel gegevens opleverde. De WVOF heeft een steeds bredere groep actieve leden, die tegenwoordig ook geregeld zelfstandig op pad gaan. Maar de kernactiviteit van de WVOF blijft de excursies. Vele (ex-)leden die in de werkgroep gestart zijn met vissen houden zich nu ook professioneel als ecooloog bezig op dit gebied. Zo wordt de opgedane kennis steeds verder verspreid en levert ook indirect nog vele waarnemingen op. De samenwerking met van Hall Larenstein zal hopelijk ook nieuwe enthousiaste leden opleveren die zich daarna verspreiden door het land. De WVOF is verantwoordelijk voor 90% van alle amfibieënwaarnemingen in Friesland in 2009. Samen met de WARF (Werkgroep Amfibieën Reptielen Friesland) krijgen we ook een steeds beter verspreidingsbeeld van de amfibieën en reptielen. Zo hebben we vele meldingen van heikikker, poelkikker en kleine watersalamander kunnen leveren op plekken waar het voorkomen ervan onbekend was!

3.1.2 Visclub de Prik – door Romeo Neuteboom

Met de kop “Rode Beek weer in trek bij vissen” stonden de beekprikken in 2009 in de schijnwerpers bij de kranten en (natuur)websites. Het was een mooie uitkomst van de visbemonsteringen van Viswerkgroep De Prik na het beekherstel door Waterschap Veluwe. Ook al zijn 1100 beekprikken op 500 m beeklengte soms geen uitzondering in de Veluwse beken en sprengen, de geheimzinnige vis bleek ook in 2009 een geliefd onderwerp bij de media. Het aalvormige visje is daarmee bij uitstek geschikt om (onder voorwaarden) de publieke interesse te wekken voor de rijke waternatuur, visbemonstering en beekherstelwerk. Overigens hadden de Veluwse vissen in 2009 niets te klagen over media aandacht. Door samenwerking van De Prik met Waterschap Veluwe was in het tv-programma Buitengewoon (TV Gelderland) een uur lang speciaal gewijd aan de “big four”: elrits, rivierdonderpad, beekprik en bermpje. Aansluitend werd er met belangstelling deelgenomen aan een beekvisexcursie.

Excursie Buitengewoon 9 juni 2009 en elektrovisen in de Rode Beek (Foto's Romeo Neuteboom)

Met de in oprichting zijnde Visstand Beheer Commissie (VBC) Veluwe is oriënterend overleg geweest over mogelijke deelname van viswerkgroep De Prik. De kennis en ervaring van De Prik wordt in ieder geval bijzonder op prijs gesteld ter behartiging van kenmerkende beekvissen in (niet) hengelsportwateren. Komend jaar wordt duidelijk of De Prik deelneemt in de VBC.

Eind 2009 sprak De Prik met Waterschap Veluwe over de mogelijkheid in 2010 een symposium gewijd aan vismigratie te organiseren. Het symposium zal in mei plaatsvinden.

3.1.3 Werkgroep Adderonderzoek Nederland (WAN)– door Pedro Janssen

De werkgroep WAN heeft als voornaamste doel, onderzoek naar de adder en zijn leefgebieden, voor een duurzaam behoud van de adder in Nederland. Aan de volgende onderzoeksprojecten zijn 2009 gewerkt:

- Populatieonderzoek in:
 1. Meinwegebied Limburg
 2. Hijkerveld Drenthe
 3. Gasterse Duinen Drenthe
 4. Hullenzand Drenthe
 5. Lentseveen Drenthe
 6. Mantingerzand Drenthe
 7. Martensplek Drenthe
 8. Wolfhezerheide Gelderland
 9. Kootwijk regelbergen Gelderland
- Overwintering en temperatuurverloop Hibernacula
- Genetisch diversiteit van de adder in Nederland en Europa
- Onderzoek naar Addergif en adderbeten.

*Cees Vermeer in actie als vrijwillige onderzoeker van de WAN
(Foto: Harold vd Ploeg)*

3.2 Uitgegeven ontheffingen - door Kim Rongen

Al een aantal jaren is RAVON gemachtigd om namens het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit ontheffingen te verlenen aan onze vrijwilligers. Het gaat om ontheffingen voor verbodsbepalingen in artikel 9 en 10 van de Flora- en faunawet; het vangen, bemachtigen, met het oog daarop opsporen en het opzettelijk verontrusten van beschermde inheemse amfibieën, reptielen en vissen. Dit jaar zijn er 351 nieuwe ontheffingen verleend aan de vrijwilligers, 32 minder dan in 2008. Veel ontheffingen uit 2007 t/m 2009 zijn geldig voor meerdere jaren. Het schepnet dat al decennia in gebruik is bij herpetologen en vissers, blijkt een verboden vangtuig te zijn volgens de Visserijwet. Het ministerie van LNV heeft RAVON een ontheffingen voor het gebruik verleend. RAVON is gemachtigd om deze aan de vrijwilligers te verstrekken.

3.3 Weekenden

RAVON organiseert jaarlijks twee inventarisatieweekenden. Met Hemelvaart gaat de aandacht vooral uit naar amfibieën en reptielen. In oktober is het vissenweekende. Voor meer informatie over en de resultaten van de weekenden, zijn de verslagen via de website www.ravon.nl te downloaden.

3.3.1 Hemelvaartweekend 2009, 21 t/m 24 mei - door Annemarie van Diepenbeek

Dit jaar werd het inventarisatieweekend gehouden in de grensregio van Friesland, Groningen en Drenthe, van 20 tot en met 24 mei. Uitvalsbasis was het NIVON Natuurvriendenhuis in Een-

Deelnemster met een handvol poolkikkers (Foto: Annemarie van Diepenbeek)

West (bij Bakkeveen). De ruim 40 deelnemers zochten in kleine groepjes 40 terreinen af naar amfibieën, reptielen en vissen. Zoals elk jaar waren ook de avonden volgeprogrammeerd met avondexcursies, presentaties en de traditionele soortenquiz. Doordat minder ervaren deelnemers opgenomen worden in groepjes met meer ervaren is dit kamp een uitstekende gelegenheid voor overdracht van soort- en veldkennis. Tijdens dit weekend zijn er vijf soorten reptielen, acht soorten amfibieën en 15 vissoorten vastgesteld in de bezochte regio's. Vanuit de lokale en regionale pers was er belangstelling voor doel en uitvoering van dit inventarisatieweekend.

LEEUWARDER COURANT
23 mei 2009, pag. 9

Repielentellers kommen Friesland uit

Het gaat niet zo best met de amfibieën en reptielen in Nederland. Om te bepalen hoe het in Friesland zit, kammen 45 herpeto-kenners de provincie uit.

Door Stef Albers

HERPETO-Op Discovery Channel zie je zo- iets regelmatig voorbijkomen. Een ring- slang in het wild, die een boomkladder naar binnen werkt. Maar hier in Frie- land, met het blote oog waargenomen? Dat lukt je niet zo vaak, vertelt veddita- loog Teddy Dolstra uit Stegerda ghande- rend. Hij was een van de ghandelagen, die het gisterocht in de buurt van Noord- wâlde zagen gelezen.

Hij zette het spektakel op de foto, die nu gretig wordt bekeken door de leden van Reptielen Amfibieën Vissen Onder- zoek Nederland (kortweg RAVON). Een schitterend schouwspel, concluderen de heren opgewonden.

Uit heel het land zijn de kenners naar het Natuurvriendenhuis. Althoos bij Bakkeveen gekomen voor het jaarlijkse Herpetofana (amfibieën en reptielen) Hemelvaartweekend, van donderdag tot en met zondag. Het was alweer meer dan een decennium geleden dat de helders- meerstroken in Friesland.

In groepjes van een man of zes waal-

'Herpeto-tellers' Teddy Dolstra, John Melis en Wim van den Heuvel zoeken in de Kapellepöle naar amfibieën en reptielen.

eren ze uit over het oosten van de provin- cie. In deze velding ook over Drenthe en Groningen. John Melis uit Jubbega en zijn team gaan op onderzoek uit in het herde- velk Kapellepöle tussen Henrik en Don- berkeoek.

„Een typisch slangengebied“, weet Me- lis. „De vraag is alleen of ze er nog wel zit- ten. Door vergrassing, verdroging en ver-

toeren ze vervolgden in een in hoges van een vierkante kilometer opgevoelde to- pografische kaart van Friesland. De re- sultaten worden niet alleen gebruikt om te kijken hoe de reptielen en amfibieën zich hier ontwikkelen, ze spelen ook een belangrijke rol bij eventuele gebiedsont- wikkeling.

Melis legt uit: „Als er bijvoorbeeld planten zijn om hier een smedweg aan te leggen, moet er een ontdroging worden gekregen, omdat er bedriegde diersoort- ten in het gebied aanwezig zijn. Denk aan de Polderboordkassaai en de gestrepte waterroofter. Niet dat de RAVON een actiesgroep is. Wij zorgen vooral voor kennis over de aanwezige soorten.

In de Kapellepöle is het Jager Herder die als eerste succes heeft. Met een smedstrik grijpt hij een zogenoemde le- vensdurende kagadit, die nietvervroeden- doud op een grasped lag te zomboden.

„Een prachtige moed beestje. Een bedrieg- de soort“, weet de Nijmegenaar. Hij heeft het op een mannetje. In plaats van in een ei komt deze soort ter wereld in een dan vliegende. Vandaar die naam le- vensdurende.“

John Melis schepet nog een paar treute- kikkers, een veel voorkomende soort, uit de ven in het midden van het beideweld. Later op de ochtend staat hij nog op het karkas van een jonge eel, maar slangen ho maar. Gelukkig hebben ze de actiesfo- to's van een avond eerder nog.

3.3.2 Vissenweekeinde 2009, 9 t/m 11 oktober - door Frank Spikmans

Het vissenweekend vond plaats in Noord Drenthe en Groningen, waarbij in Annen werd overnacht. Overdag werd er in kleine groepen fanatiek gevestigd. Naast de verzameling van gegevens zijn ook de uitwisseling van kennis over determinatie van soorten en de onderlinge contacten belangrijk. Er waren 46 deelnemers. Er werden 54 kilometerhokken onderzocht, waarbij 22 vissoorten zijn gevangen.

Aantal deelnemers vissenweekend (Foto: Willie van Emmerik)

3.4 RAVON-dag - door Annemarie van Diepenbeek

Hoofdthema van deze RAVON-dag was de presentatie van de nieuwe atlas (zie 4.4.1), een uitgave waar de waarnemers en donateurs lang naar hadden uitgezien. De RAVON-dag die zoals altijd plaatsvond in en rond de collegezaal in het Linnaeusgebouw, werd dit jaar door bijna 300 mensen werd bezocht, meer dan ooit tevoren. Dagvoorzitter was Reinier Akkermans. Het lezingenprogramma was zeer gevarieerd: naast de presentatie van atlas werd ingezoomd op onderzoekresultaten van enkele inheemse soorten, hun habitats en het beheer daarvan. In het middagdeel lag het accent op exoten. In ruim perspectief werden de oorzaken toegelicht van de snelle verspreiding van soorten die oorspronkelijk leefgebied in andere gebieden van Europa of zelfs ver daarbuiten hebben. Zij zorgen voor een verhoging van de soortendiversiteit, waarbij er echter vraagtekens te plaatsen zijn over hun invloed op inheemse soorten. Ook de problematiek rond enkele –voorsnog alleen in België voorkomende- exotische kikkersoorten werd toegelicht door twee Belgische biologen.

Aandacht werd ook besteed aan de 1000ste donateur die RAVON in 2009 mocht RAVON inschrijven; dit was Tom Dekker uit Deventer. Hierbij werd ook een donateur/vrijwilliger van het eerste uur voor het voetlicht gehaald: Willem Vergoossen uit Roermond, nog altijd actief in het Limburgse herpetogebeuren. Als attentie ontvingen ze beiden de nieuwe atlas.

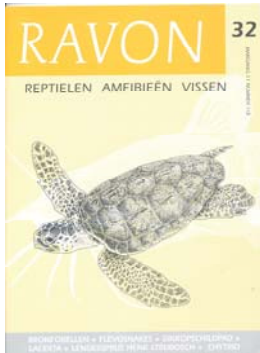

Willem Vergoossen in actie (Foto: Nicky Hulbosch)

De Lendersprijs, dit jaar voor de vierde keer uitgereikt, was bestemd voor Ben Crombaghs voor zijn, volgens de bijbehorende oorkonde “tomeloze inzet” voor amfibieën en reptielen in ons land. Met name heeft hij belangrijke bijdragen geleverd aan beschermingsprogramma's voor sterk bedreigde soorten als de boomkikker, de geelbuikvuurpad, de vroedmeesterpad en de knoflookpad. Ook was er dit jaar weer een succesvol jeugdprogramma; het struinen en schepnetvissen speelde zich grotendeels buiten af op een mooi terrein in de Ooijpolder.

En zoals op elke RAVON-dag was er op de gang naast de zaal een keur aan informatiestands van allerlei natuurorganisaties te bezichtigen en natuurlijk een uitgebreide sortering aan natuurboeken.

3.5 RAVON-tijdschrift - door Kris Joosten

Van ons tijdschrift RAVON verschenen in 2009 maar liefst vijf nummers (jaargang 10 nummer 3 en 4; jaargang 11 nummer 1, 2 en 3). De artikelen hadden betrekking op vissen (3 keer), amfibieën (5 keer) en reptielen (6 keer). Speciaal te vermelden zijn een artikel over ‘geelgerande rovers’ tussen de amfibieën, trendberekeningen bij het Meetnet Amfibieën, belangrijk onderzoek naar twee ziektes bij amfibieën, een interview met Henk Strijbosch en twee artikelen over zeeschildpadden (de dikkopschildpad en de Kemps zeeschildpad). Het tijdschrift kende een gemiddelde oplage van circa 1.350 exemplaren.

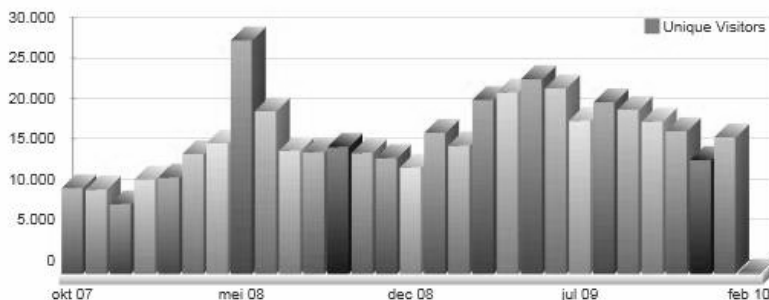
3.6 RAVON-nieuwsbrief schubben & slijm - door Kris Joosten

Schubben & slijm is de nieuwsbrief van stichting RAVON en wordt sinds augustus 2009 uitgegeven door de vier grote vrijwilligersprojecten: Meetnet Amfibieën, Meetnet Reptielen, Verspreidingsonderzoek Reptielen en Amfibieën en Verspreidingsonderzoek Vissen. Het is een nieuwsbrief voor en door vrijwilligers. Door de laagdrempelige opzet ontvangen wij veel kopij en foto's van vrijwilligers. In 2009 zijn twee nieuwsbrieven verschenen (augustus en november). De oplage is 1800 exemplaren. De nieuwsbrieven zijn ook te downloaden via www.ravon.nl

3.7 RAVON-website www.ravon.nl - door Jelger Herder

De RAVON website is in 2009 zeer goed bezocht. Gemiddeld kwamen er 1385 bezoekers per dag waarvan 923 unieke bezoekers. Dit laat zien dat veel bezoekers de website meerdere malen per dag bekijken. Het grootste deel van de bezoekers zijn dus mensen die gericht bepaalde informatie zoeken, vaak op die pagina kijken en verder niet de hele website afzoeken. In totaal zijn er maar liefst 1.243.102 pagina's opgevraagd samen goed voor 369 Gigabyte aan data! Het forum is veruit de best bezochte pagina gevolgd door de hoofdpagina. Van de soortpagina's van reptielen, amfibieën en vissen zijn de activiteiten pagina's van provinciale afdelingen en werkgroepen de meest bezochte pagina's. RAVON heeft een extreem goede ranking in het Google page-rank systeem (6/10). Door deze hoge ranking staat alle RAVON content hoog bij de zoekresultaten van Google. Dit komt de naamsbekendheid van RAVON zeer ten goede.

Deze grafiek geeft het aantal bezoekers per maand. Er zijn duidelijke bezoekerspieken in de maanden april, mei en juni.

3.8 RAVON-stand - door Elvira Werkman

In 2009 heeft RAVON zich op 14 manifestaties gepresenteerd met de stand. De manifestaties liepen uiteen van een Amfibieënfestival in Noord-Holland tot een 1000-soortendag in Flevoland en een Festa Natura in Zuid-Limburg. In totaal hebben maar liefst 12 medewerkers en 4 vrijwilligers RAVON vertegenwoordigd. De afgelopen jaren heeft de stand een metamorfose ondergaan om deze een professionelere uitstraling te geven. Zo zijn drie banners ontwikkeld met daarop afgebeeld onze soorten inclusief het RAVON logo en er zijn showkisten gemaakt met levensechte diermodellen. Het afgelopen jaar zijn materialen voor de jeugd ontwikkeld, zoals een memory spel en een bordspel 'soortherkenning'. Deze zijn bedoeld als activiteit bij de stand.

3.9 Webwinkel - door Kim Rongen

Via de webwinkel van RAVON kunnen de ruim 1500 RAVON-vrijwilligers en ruim 1000 RAVON-donateurs met korting allerlei materialen aanschaffen. In 2009 zijn 316 bestelformulieren verwerkt. Het betreft vooral bestellingen van boeken, CD's met geluiden, cuvetten en de veldgidsen Herkenning en waarnemen van Reptielen, Amfibieën en Zoetwatervissen. Speciaal te vermelden voor 2009 is de verkoop van 248 schepnetten.

Onze schepnetten worden zelfs in Marokko gebruikt tijdens pond surveys. Zo blijkt uit deze foto die we aantreffen op de website van www.edgeofexistence.org

3.10 Helpdesk - door Arnold van Rijsewijk

Een extra service die RAVON biedt aan het publiek is de mogelijkheid om vragen te stellen betreffende onze soortgroepen. Dit draagt bij aan onze naamsbekendheid en direct of indirect ook aan de bescherming van soorten. In 2006 werden via de helpdesk 200 vragen gesteld, in de daarop volgende jaren liep het aantal op van 299 in 2007 naar 327 in 2008. In 2009 heeft deze ontwikkeling zich doorgezet en werden via de helpdesk 444 vragen gesteld. Men weet RAVON dus steeds beter te vinden. In onderstaande tabel is de verhouding van vragen over diverse onderwerpen weergegeven.

Onderwerp	Aantal
Determinatie	114
Bescherming	57
Wetgeving	39
Ecologie	101
Beheer en inrichting	36
Verspreiding en waarnemingen	35
Educatie en voorlichting	31
Overige	31
Totaal	444

De onderwerpen en de moeilijkheidsgraad van de vragen zijn zeer divers en variëren van "Hoe kan ik die vieze beesten uit mijn tuin houden?", "Waarom moet een standaard inventarisatie

voldoen?”, “Welke wettelijke middelen voor bescherming zijn er?” tot verzoek om adviezen voor inrichting van een natuurontwikkelingsproject. Soms is een via de Helpdesk gestelde vraag aanleiding tot een verzoek om een offerte voor een betaalde opdracht.

Opvallend was het aantal vragen (>20) over gestorven amfibieën in tuinvijvers na de vorstperiode in de winter 2008/2009. Het antwoord op deze en op andere regelmatig terugkerende vragen zijn als in de rubriek: Veel gestelde vragen (FAQ's) op de website geplaatst.

3.11 Projecten gericht op vrijwilligers

3.11.1 Natuurbericht - door Tamira Hankman

Natuurbericht is een gezamenlijk project van RAVON, SOVON, FLORON, Vlinderstichting, Anemoon, Zoogdier-vereniging, Vogelbescherming, Alterra, de universiteit Wageningen en Stichting voor Duurzame Ontwikkeling. Op www.natuurbericht.nl worden dagelijks artikelen geplaatst over

actuele gebeurtenissen in de natuur. Door het Nederlandse publiek continu en actief te informeren over actuele ontwikkelingen in de natuur beoogt Natuurbericht de verbondenheid met, kennis over en waardering voor de natuur te versterken. Hierdoor zullen mensen meer gemotiveerd zijn om actief bij te dragen aan de monitoring en het beheer en behoud van natuur.

In 2009 heeft RAVON 92 berichten geplaatst op www.natuurbericht.nl. 36 berichten zijn volledig gewijd aan amfibieën, 22 berichten gingen over reptielen en 32 berichten over vissen. De overige 2 berichten behandelden andere onderwerpen. Enkele artikelen zijn breed opgepakt door de landelijke pers, zoals ‘Opvallende vondst in IJ Amsterdam’ (over de Europese meerval), ‘Nieuwe vissoort ontdekt in Nederland!’, ‘Lagere opkomst paddentrek door droge april’, ‘Honderden ringslangen rond het IJmeer’.

> Honderden ringslangen rond het IJmeer

Bericht uitgegeven door RAVON op vrijdag 24 juli 2009

Dijken zijn een typisch Nederlands verschijnsel. Ze beschermen een groot deel van ons land tegen het water. Heel wat minder bekend is het feit dat diezelfde dijken soms bijzondere dieren herbergen. Zo neemt het aantal ringslangen langs de noordoever van het IJmeer toe door de verbetering van het leefgebied en het aanleggen van broeihopen. Inmiddels leven er op de dijken rond het IJmeer bij Amsterdam honderden ringslangen.

Zuiderzeedijken ideaal

De stenige dijken rondom het IJsselmeer, de voormalige Zuiderzee, zijn het dominante landschapselement binnen de ringslangleefgebieden hier. De dijk functioneert als winterverblijf, verbindingroute, plek om te paren, te vervellen, te zonnen en te herstellen. Samen met de binnen- of buitendijks gelegen moerassen en graslanden vormen zij een compleet leefgebied voor de ringslang.

Bedreigingen

De ringslang leeft hier niet in rustige natuurgebieden maar in de dichtbevolkte, hectische en dynamische Randstad met alle gevolgen van dien. Belangrijkste bedreigingen zijn stadsuitbreiding en wegenbouw. Zowel Amsterdam als Almere willen in het IJmeer bouwen of doen dit reeds. Zo ligt de nieuwe wijk IJburg precies op die plek waar ringslangen vroeger het IJmeer overzwommen met als gevolg een versnipperde populatie. De drie grote leefgebieden langs de zuidoever, hebben allen te maken met grote ingrepen. De voormalige gijbeld op de Diemerzeedijk werd gesaneerd, langs de Diemer Vijfhoek is een verbindingsweg voor IJburg gelegd en de het bos van de Muiderkruitfabriek direct achter de Muiderzeedijk gaat binnenkort op de schop.

4 THEMA DATA

Onze data zijn van onbetwistbare kwaliteit en zijn blijvend actueel. We bewijzen ons steeds meer als leverancier van hoogwaardige kennisproducten over onze diersoorten. De vrijwilligers en donateurs leveren verspreidings- en monitoringsdata, die een belangrijke basis vormen voor het onderzoek en voor het beschermingswerk van RAVON. Een bundeling van deze data is in 2009 verschenen in de vorm van een landelijke herpetofaun-atlas (Creemers & van Delft, 2009). RAVON beheert de nationale databank van reptielen en amfibieën en is bezig de nationale databank van vissen op te bouwen. RAVON heeft het gebruiksrecht op alle gegevens die door de waarnemers aan haar worden gegeven (tenzij anders aangegeven). De waarnemers blijven eigenaar van hun gegevens en houden uiteraard ook het volledig gebruiksrecht op hun waarnemingen.

4.1 Telmee.nl en de Nationale Databank Flora en Fauna - door Raymond Creemers

De databank van RAVON is eind 2009 opgezet naar het standaardformat voor de Nationale Databank Flora & Fauna (NDFF), waardoor de gegevens o.a. voor ruimtelijke ordening beschikbaar zijn. Voor reptielen en amfibieën betekent dit dat er meer dan een half miljoen records zijn opgenomen en voor vissen enkele honderdduizenden.

Op regelmatige basis worden gegevens uitgewisseld met derden. We hebben structurele uitwisselingen met: Natuur Historisch Genootschap Limburg (NHGL), Vereniging Natuurmonumenten, Waarneming.nl, Provincie Drenthe, Werkgroep Amfibieën Reptielen Drenthe, Werkgroep Amfibieën Reptielen Friesland, Waterschap Zuiderzeeland, Provincie Flevoland, Provincie Utrecht. Daarnaast is er uitwisseling (niet op structurele basis) met Provincie Noord-Brabant, Provincie Zuid-Holland, Staatsbosbeheer, diverse ecologische adviesbureaus, Faunawerkgroep Hoge Veluwe, Landschapsbeheer Groningen en Landschap Noord-Holland.

4.2 Gegevensleveringen - door Arthur de Bruijn

RAVON kreeg dit jaar 39 rechtstreekse aanvragen om verspreidingsgegevens te leveren van reptielen, amfibieën en/of vissen. 15 aanvragen resulteerden in een gegevenslevering. Verder kwamen er nog 9 aanvragen voor gegevensleveringen binnen bij RAVON via Het Natuurloket. Van die 9 opdrachten waren er 4 afkomstig van "losse" aanvragen en 5 van grootgebruikers. Dit betekent een verdere teruggang in de levering van gegevens en daarmee een voortzetting van een al langer gaande trend.

In 2009 werden de werkzaamheden voor Het Natuurloket vanuit De Vlinderstichting uitgevoerd. Per 1 januari 2010 zijn de werkzaamheden overgedragen aan de nieuwe werkorganisatie van Het Natuurloket, dat (voorlopig) in Utrecht is gehuisvest en waar medewerkers vanuit de PGO's zijn gedetacheerd. Vanaf nu worden de gegevens rechtstreeks uit de NDFF (het uitvoerportaal) geleverd. Nieuwe klanten kunnen voorlopig twee producten kiezen:

- een beknopte rapportage (een samenvattende tabel per km-hok met informatie over het aantal beschermde soorten; vergelijkbaar met de informatie die voorheen gratis beschikbaar werd gesteld); kosten per km-hok: € 20,-
- een uitgebreide rapportage (een complete uitdraai van alle waarnemingen die bekend zijn in de NDFP en uitgeleverd mogen worden, in diverse formaten; klanten kunnen dus niet meer kiezen voor een of meerder soortgroepen, maar krijgen alles); kosten afhankelijk van mate van onderzoek (€ 495,- voor een goed onderzocht hok, € 175,- voor een redelijk onderzocht hok, voor een slecht onderzocht hok worden geen kosten in rekening gebracht).

De medewerkers van Het Natuurloket kunnen deze rapportages zelf samenstellen vanuit de databank.

Daarmee veranderen de werkzaamheden die Het Natuurloket van de PGO's vraagt. In principe hoeven de PGO's geen gegevensleveringen meer te doen, die worden nu immers centraal uit de databank worden gehaald. Alleen voor de toelichtingen per soortgroep willen we vanuit Het Natuurloket graag voorlopig nog een beroep blijven doen op de PGO's. Klanten/aanvragers kunnen zelf aangeven of ze een soortgroep toelichting willen en betalen daar € 200,- extra voor (per soortgroep). De PGO's is dan ook gevraagd om (voorlopig) deze toelichtingen te willen blijven samenstellen (tegen de genoemde vergoeding van € 200,-).

Wanneer gegevens gebruikt worden voor studiedoelinden of voor de verbetering en/of bescherming van het leefgebied van reptielen, amfibieën of vissen, worden gegevens onder bepaalde voorwaarden kosteloos geleverd. Ook worden gegevens soms gratis geleverd als achtergrondinformatie voor het geven van advies en het afstemmen van het beheer op het voorkomen van soorten. Het aantal gratis gegevensleveringen is dit jaar gedaald tot 27.

4.3 Monitoring

De RAVON Werkgroep Monitoring coördineert twee landelijke programma's met behulp van vrijwilligers: het Meetnet Reptielen (sinds 1994) en het Meetnet Amfibieën (sinds 1997). Deze maken deel uit van het Netwerk Ecologische Monitoring (NEM), worden ondersteund door het Centraal Bureau voor Statistiek (CBS) en gefinancierd door de Gegevensautoriteit Natuur (GaN)/Ministerie van LNV. De gegevens worden verzameld door ± 600 vrijwilligers, die door het gehele land actief zijn. De resultaten worden jaarlijks in de nieuwsbrief schubben & slijm gepresenteerd. Naast het verzorgen van lezingen en excursies besteedt de Werkgroep Monitoring veel tijd aan persoonlijke contacten met de vrijwilligers.

4.3.1 Meetnet Reptielen - door Ingo Janssen

Het Meetnet Reptielen beleefde zijn 16de monitorjaar en zoals ieder jaar kwamen er weer verrassende waarnemingen van de trajecten. In samenwerking met het CBS werd er internationaal gepubliceerd over trefkansen, de nieuwe heilige graal in inventarisatie- en monitorland.

Vrijwilliger loopt meetnet (Foto: Ingo Janssen)

Vanaf 2010 zullen de indexen ook gecorrigeerd gaan worden voor trefkansen waardoor het Meetnet Reptielen aan de allerhoogste kwaliteitseisen blijft voldoen. Op het SEH-congres in Turkije hield Ingo Janssen een voordracht over het Meetnet Reptielen en ging daarbij in op de verklarende waarde die dit meetnet heeft. In de duinen en Drenthe werden excursies en lezingen verzorgd terwijl op de Veluwe een groot aantal trajecten werd bezocht.

Het Meetnet Reptielen haalde in 2009 verschillende keren het nieuws met als opvallendste item de ringslangen rond het IJmeer bij Amsterdam. Dit onderwerp haalde het landelijke RTL nieuws en is door miljoenen mensen gezien. Ook de muurhagedis stond in de belangstelling vanwege de neergaande lijn die deze soort laat zien.

4.3.2 Meetnet Amfibieën - door Edo Goverse

Het aantal telgebieden van het Meetnet Amfibieën bedraagt 423 (bijna 2.500 watertjes), waarvan er in 2009 188 zijn gevolgd. Helaas zijn er geen specifieke boomkikkertellingen uitgevoerd in de Achterhoek. Het afgelopen jaar is speciale aandacht uitgegaan naar de regio Twente. Verschillende waarnemers en hun monitoringsgebieden zijn bezocht. In het Haaksbergerveen is voor leden van de IVN-Haaksbergen een introductie-excursie gegeven met als doel dat binnen dit Natura 2000 gebied o.a. de kamsalamander wordt gevolgd.

De oproep voor vuursalamanderwaarnemers in zuidelijk Limburg heeft veel reacties opgeleverd, merendeel oud gedienden. In het najaar van 2009 is gezamenlijk gezocht naar deze landsalamander om een zoekbeeld te creëren. Helaas die avond geen gezien, maar deze waarnemers gaan in 2010 fanatiek aan de slag!

Zoek de vuursalamander (Foto: Edo Goverse)

4.4 Verspreidingsonderzoek

4.4.1 Verspreidingsonderzoek Reptielen en Amfibieën - door Jelger Herder

In het kader van het verspreidingsonderzoek zijn in 2009 met de hulp van honderden vrijwilligers bijna 117 prioritare 10x10 km-hokken onderzocht voor de verschillende doelsoorten geactualiseerd.

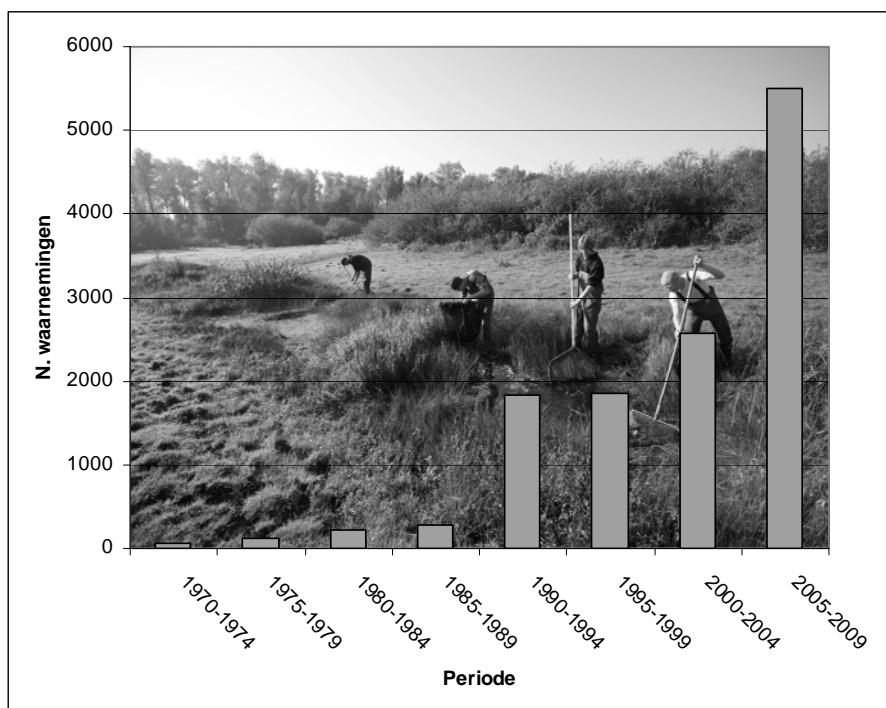
Daarnaast zijn er verspreidingsgegevens van de doelsoorten verzameld uit maar liefst 2918 km-hokken. Verspreid over het hele land zijn 22 excursies georganiseerd waaraan in totaal 253 vrijwilligers hebben deelgenomen. Hoofddoel van het verspreidingsonderzoek is het verspreidingsgebied van de doelsoorten op 10x10 km compleet te actualiseren over de periode 2007-2012. Voor veel soorten is t/m 2009 momenteel circa 75% van het verspreidingsgebied geactualiseerd.

Excursie Spaarndam (Foto: Jelger Herder)

4.4.2 Verspreidingsonderzoek vissen - door Jan Kranenbarg en Richard Struijk

Het streven van het verspreidingsonderzoek vissen is om in de periode 2007-2012 het verspreidingsbeeld van de doelsoorten: beekprik, rivier- en beekdonderpad, biermpje, elrits, gestippelde alver, kleine modderkruiper, grote modderkruiper en bittervoorn compleet en actueel te krijgen. Via de website van het verspreidingsonderzoek vissen kunnen 10x10 kilometerhokken worden geclaimd door visvrijwilligers. In 2009 is door heel Nederland een groot aantal excursies en cursussen georganiseerd. In totaal zijn in 1929 unieke 1x1 kmhokken en 354 unieke 10x10 kmhokken visgegevens verzameld. Voor de meeste doelsoorten is al een aanzienlijk deel van de totale verspreiding reeds geactualiseerd. De grote modderkruiper verdient de komende jaren echter nog extra aandacht, omdat het vangen van deze soort lastig is.

4.5 Projecten gericht op data

4.5.1 De amfibieën en reptielen van Nederland - Raymond Creemers & Jeroen van Delft

Op 18 november 2009 werd “De amfibieën en reptielen van Nederland” in Arnhem gepresenteerd. Het is een omvangrijk standaardwerk geworden met als indrukwekkende aspecten onder meer ruim 450.000 opgenomen waarnemingen, 45 auteurs en ruim 400 foto's van 60 fotografen. In de atlas zijn naast de soortteksten ook 10 algemene hoofdstukken opgenomen, met daarin onder andere aandacht voor cultuurhistorie en de geschiedenis van de herpetologie in Nederland. Ook zeeschildpadden hebben een volwaardige plaats in het boek gekregen. De redactueren Raymond Creemers & Jeroen van Delft hebben hun boek opgedragen aan hun mentor Henk Strijbosch die helaas niet aanwezig was vanwege een al ver van tevoren geboekte lange Afrika-reis. Henk was echter ingelicht en zeer vereerd. In een mooie brief verhaalde hij over zijn passie voor de herpetofauna en zijn band met RAVON en trots en blijdschap rondom het verschijnen van het boek. De presentatie werd verder nog opgeluisterd met schitterende foto's uit het boek die op muziek waren gezet. Tot slot passeerden alle auteurs en de geluidenman (CD!) de revue in een fotopresentatie, eveneens op muziek.

Foto: Jelger Herder

Het eerste exemplaar werd door Rob van Westrienen uitgereikt aan de gedeputeerde van de Provincie Gelderland dhr. Harry Keerweer. Gekozen was voor een gedeputeerde, als representant van een bestuurslaag die steeds belangrijker wordt voor amfibieën en reptielen. Daarnaast werd het boek aangeboden aan vertegenwoordigers van drie grote terreinbeherende organisaties de heren Bartelink, Winterman en van den Broek, respectievelijk van De12Landschappen (de koepel van alle Provinciale Landschappen), Staatsbosbeheer en Natuurmonumenten. Zij beheren veel van de waardevolle terreinen voor onze dieren en RAVON werkt met hen samen om de terreinen nog geschikter te maken. Daarna opende Professor Jan van Groenendael (Gegevensautoriteit Natuur) de “Levende Atlas”. Dit is een beknopte weergave van de informatie uit de atlas op internet. Tijdens de RAVON-dag enkele dagen later werd de presentatie in aanwezigheid van een enorm aantal RAVON-ners nog eens overgedaan.

Het boek is mede mogelijk gemaakt door subsidies vanuit het Prins Bernhard Cultuurfonds, vsbfonds, Gegevensautoriteit Natuur (onderdeel Ministerie van LNV), de provincies Flevoland, Gelderland, Groningen, Noord-Brabant, Utrecht, Limburg, Zeeland, Vereniging Natuurmonumenten, Wereld Natuur Fonds, Staatsbosbeheer, de Stichting Bevordering Herpetologie en de WARN. Wij zijn onze subsidiënten zeer erkentelijk voor hun steun aan ons project! Na het verschijnen van het boek is er behoorlijk wat aandacht in de media geweest en zijn er recensies verschenen. Deze zijn zonder uitzondering bijzonder positief. Ook vanuit het buitenland (België, Duitsland, Groot-Brittannië) komen felicitaties en complimenten binnen.

4.5.2 Provinciale atlassen

Atlas van reptielen en amfibieën in Noord-Holland - door Jelger Herder

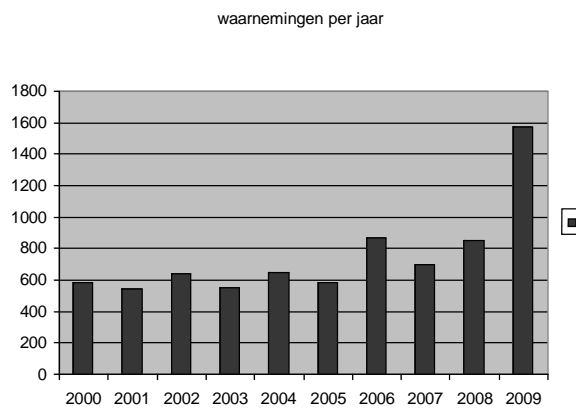
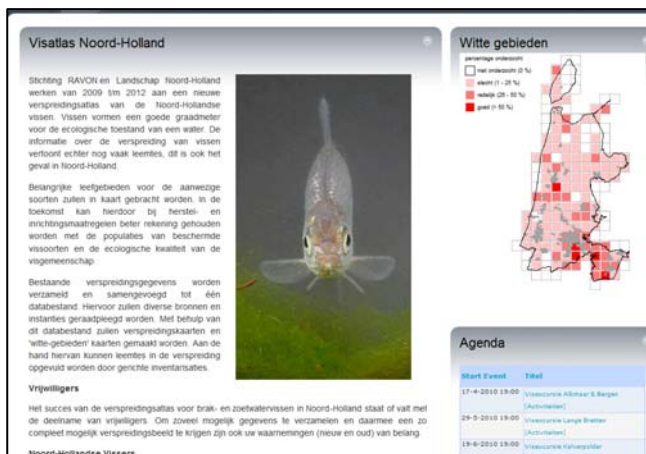
Sinds eind 2006 werkt RAVON in samenwerking met Landschap Noord-Holland en de Provincie Noord-Holland aan een nieuwe verspreidingsatlas van reptielen en amfibieën in Noord-Holland. De gegevens worden voor het grootste deel door vrijwilligers verzameld. Vrijwilligers worden gestuurd met kaarten via de website. Daarnaast zijn er in 2009 ook 5 excursies georganiseerd om enerzijds gegevens te verzamelen en anderzijds vrijwilligers te werven en te enthousiasmeren. In 2010 zal de atlas geschreven worden. Op 11 december 2010 zal op de Noord-Hollandse natuurdag zal de atlas gepresenteerd worden.

Vissenatlas Gelderland - door Willem Kuijsten

Sinds 2007 werkt RAVON in samenwerking met bureau Natuurbalans – Limes Divergens aan een verspreidingsatlas voor zoetwatervissen in Gelderland. De verspreidingsgegevens voor deze atlas zijn verzameld door zowel professionals als vrijwilligers. 2009 was het laatste jaar om gegevens te verzamelen er zijn dit jaar nog 5 excursies gegeven. In 2010 wordt hard gewerkt aan het schrijven van de atlas om deze aan het eind van 2010 te kunnen presenteren.

Vissenatlas Noord-Holland - door Willem Kuijsten

Vanaf 2009 werkt RAVON in samenwerking met Landschap Noord-Holland aan een verspreidingsatlas voor brak- en zoetwatervissen in Noord-Holland. Het project loopt meerdere jaren en de atlas zal in 2012 gepresenteerd worden. 2009 is vooral gebruikt om een basisbestand van viswaarnemingen te generen en vrijwilligers te mobiliseren om ‘witte gebieden’ te gaan inventariseren. Op www.vissenatlas.nl kunt u de voortgang volgen.

Er zijn in 2009 8 excursies georganiseerd verspreid over Noord-Holland om gegevens te verzamelen en vrijwilligers te enthousiasmeren. Aan deze excursies namen in totaal ongeveer 70 verschillende deelnemers deel. Dat het eerste jaar een succes was blijkt uit het feit dat er in totaal 7666 vissen zijn waargenomen, waarvan ca. 1500 verschillende records (soort/locatie) in 186 kilometerhokken. Er zijn 25 verschillende soorten waargenomen. Het succes wordt goed geïllustreerd door onderstaande diagram, waarin het aantal waarnemingen per jaar verzameld door vrijwilligers is weergegeven.

4.5.3 Exoten Nederlands Soortenregister - door Jeroen van Delft

Het Nederlands Soortenregister is een website die een actueel en volledig overzicht geeft van de Nederlandse soorten. Het zet de standaard voor naamgeving en het voorkomen van Nederlandse soorten, op basis van gegevens die experts op de verschillende gebieden voor het Soortenregister bijeenbrengen. Het is opgebouwd op basis van de volgende uitgangspunten: Volledigheid, Kwaliteitsborging, Standaardisatie, Verantwoording en Actualisatie. De informatie over de Nederlandse biodiversiteit was sterk versnipperd over talloze publicaties. Via www.nederlandsesoorten.nl wordt deze informatie centraal en gestandaardiseerd toegankelijk. RAVON heeft vanaf de start van deze site belangrijke bijdragen geleverd aan de informatie over "haar" soorten en in 2009 is er gewerkt aan het beschikbaar maken van teksten, kaarten en foto's van enkele exoten voor het Soortenregister (zonnebaars, Amerikaanse brulkikker en roodwangschildpad). Een bezoek meer dan waard!

NEDERLANDS
soortenregister

Samenvatting

- Naamgeving
- Herkenning
- Beeld en geluid
- Verspreiding
- Biotopen
- Levenswijze
- Bedreiging en bescherming
- Bronnen
- Summary

Toolbox

- Afdrukken
- Exporteer
- Feedback (0)

Indeling

Natrix [genus]
(1 soort / 1 inheems)

- natrix [species]
- helvetica [subspecies]

Het getal tussen de haken geeft het aantal soorten weer.

Toon in boomstructuur

OVERZICHT VAN DE NEDERLANDSE BIODIVERSITEIT

[Home](#) [Over het Soortenregister](#) [Exoten](#) [Bronnen](#)

Ringslang

Natrix natrix

Home > Soortenregister > taxon

Foto Jelger Herder, 2 mei 2007, Havelte

Meer dan enig ander reptiel in ons land is de ringslang gebonden aan water. Het is een grote, goed herkenbare slang met een gele en zwarte ring achter de kop. Deze vrij algemene soort komt hoofdzakelijk voor in waterrijke gebieden boven de grote rivieren. De aanwezigheid van hogere gronden is een voorwaarde voor haar aanwezigheid. De ringslang wordt soms zwervend buiten haar oorspronkelijke leefgebied aangetroffen en kan goed nieuwe leefgebieden koloniseren. Ze eet voornamelijk amfibieën en zet haar eieren af op warme, vochtige plekken.

5 THEMA ONDERZOEK

Veel vrijwilligers en donateurs van RAVON houden zich bezig met verspreidingsonderzoek, monitoring en ecologisch onderzoek. De bureaumedewerkers doen ook toegepast wetenschappelijk onderzoek. Hieronder wordt een aantal onderzoeksprojecten uit 2009 kort uitgelicht.

De komende jaren leggen we ons meer en meer toe op wetenschappelijk onderzoek en worden we ook op dat vlak een serieuze gesprekspartner. De grote databanken van onze soortgroepen én het gebrek aan herpetologisch onderzoek op universiteiten bieden enorme mogelijkheden. Een aantal AIO-plaatsen zal dan ook worden gerealiseerd.

5.1 Stagiaires - door Kim Rongen

In 2009 is er onderzoek verricht door stagiaires. In totaal hebben 20 studenten een stage bij RAVON in Nijmegen of Amsterdam uitgevoerd. In stageverslagen, welke zijn vermeld in de publicatielijst (bijlage 1), zijn de resultaten van hun onderzoek te lezen. Deze verslagen kunnen worden opgevraagd bij RAVON te Nijmegen. De stagiaires zijn hieronder op alfabetische volgorde weergegeven:

Blanckhaert Amber, Hogeschool van Hall Larenstein Leeuwarden; Onderwerp: Muurhagedis in Maastricht; Begeleiding Frank Spikmans.

Bosselaar, Hendrik, Hogeschool van Hall Larenstein Velp; Onderwerp: Onderzoek m.b.t. de relatie tussen de in Nederland toegepaste vormen van begrazing van heideterreinen en het voorkomen van reptielen; Begeleiding: Jeroen van Delft.

Bosveld, Jeroen, Radboud Universiteit Nijmegen; Onderwerp: Kwabaal; Begeleiding: Jan Kranenbarg.

Custers, Daan, Radboud Universiteit, Nijmegen; Onderwerp: Plaatjesonderzoek hazelworm; Begeleiding Annemarieke Spitzen.

Glorius, Michiel, HAS Den Bosch; Onderwerp: Flora en Faunawet; Titel onderzoek: De effectiviteit van flora en fauna wetgeving voor beschermde poldervissen. Begeleiding Arthur de Bruin.

Heesakkers, Pieter, Aquatische ecotechnologie Hogeschool zeeland Vlissingen; Onderwerp: Fuikenonderzoek en individuele herkenning van de grote modderkruiper: Titel onderzoek: "fuikenvergelijking en individuele herkenning voor inventarisatie van de grote modderkruiper (*Misgurnus fossilis*)". Begeleiding Arthur de Bruin.

Hermans, Jop, Hogeschool van Hall Larenstein Leeuwarden; Onderwerp: Muurhagedis in Maastricht; Begeleiding Frank Spikmans.

Jahangier, Sabia, HogeschoolVan Hall Larenstein, Leeuwarden; onderwerp: Ringslangmonitoring; Begeleiding Ingo Janssen.

Kaal, Lisanne, Radboud Universiteit, Nijmegen; Onderwerp: De aanwezigheid van de schimmel *Batrachochytrium dendrobatidis* bij amfibieën in Nederland; Begeleiding Annemarieke Spitzen.

Ool, Ries van Hogeschool van Hall Larenstein Velp; Onderwerp: Onderzoek m.b.t. de relatie tussen de in Nederland toegepaste vormen van begrazing van heideterreinen en het voorkomen van reptielen; Begeleiding: Jeroen van Delft.

Pelzer, Remy, Hogeschool Van Hall Larenstein, Leeuwarden; Onderwerp: Predatie door de achtogige bloedegel (*Erpobdella octoculata*) op de larven van de Amerikaanse brulkikker (*Rana catesbeiana*) Begeleiding Annemarieke Spitzen.

Pelzer, Remy, Hogeschool Van Hall Larenstein, Leeuwarden; Onderwerp: Literature review *Rana catesbeiana* and *Batrachochytrium dendrobatidis*. A catastrophic combination? Begeleiding Annemarieke Spitzen.

Stagiair Willem Pol neemt een watermonster (Foto: Jelger Herder)

Pol, Willem, Helicon Velp (Bos en natuurbeheer), Verspreidingsonderzoek reptielen en amfibieën en chytride onderzoek; Begeleiding: Jelger Herder.

Pol, Willem, Helicon Velp (Bos en natuurbeheer), Beheersmaatregelen treffen ten behoeve van de herpetofauna in de gemeente Ede. Begeleiding: Richard Struijk

Ramakers, Jip, Hoge school van Hall Larenstein, Velp: Ecologisch onderzoek aan de geelbuikvuurpad. Begeleiding Wilbert Bosman.

Raedts, Rob, Radboud Universiteit Nijmegen; Onderwerp: Aanwezigheid van de ziekte RLA bij Blauwband en de overdracht op inheemse soorten. Begeleiding: Frank Spikmans.

Roock, Corina de, Christelijke Agrarische Hogeschool, Dronten; onderwerp: Het afweergedrag van de Ringslang; Begeleiding Ingo Janssen.

Stouten, Jonas, Hoge school van Hall Larenstein, Velp: Ecologisch onderzoek aan de geelbuikvuurpad; Begeleiding Wilbert Bosman.

Thus, Wilber, Saxion Hoge school, Deventer. Metapopulatie van de kamsalamander op landgoederen Oldenzaal; Begeleiding Wilbert Bosman.

Veen, Sjoerd van, Hogeschool HAS Den Bosch; Onderwerp: Literatuurstudie risicoanalyse invasieve vissoorten, inventarisatieonderzoek witte gebieden Gelderland – Historische spreiding vissen; Begeleiding: Frank Spikmans.

Wagenmaker, Agnes, Universiteit van Amsterdam; onderwerp: Zandhagedismonitoring in de AWD; Begeleiding Ingo Janssen

Zonder, Bram, Hoge school van Hall Larenstein, Velp: Metapopulatie van de kamsalamander op landgoederen Oldenzaal; Begeleiding: Wilbert Bosman.

5.2 Projecten gericht op onderzoek

5.2.1 Actieve vismonitoring Rijkswateren - door Frank Spikmans

In opdracht van de Waterdienst (Rijkswaterstaat) voert RAVON samen met bureau Natuurbalans

– Limes Divergens een jaarlijkse monitoring van vissen in de Nederlandse rivieren uit. Daarbij wordt met een drie meter brede boomkor over de bodem en met elektrovisserij in de oevers van de rivieren gevist. Van de 42 gevangen soorten zijn de meest algemene soorten in 2009 baars, blankvoorn en brasem. Voor het eerst werd er een Pontische stroomgrondel gevangen. De resultaten van het onderzoek worden gebruikt om meerjarige veranderingen in de visstand te signaleren.

Een mooie grote snoekbaars schoon in de hand (Foto: Frank Spikmans)

5.2.2 Chytride onderzoek – door Annemarieke Spitzen

Chytridiomycose is een infectieziekte die wereldwijd massale sterfte veroorzaakt onder amfibiepopulaties en is hiermee, samen met oorzaken als vervuiling en versnippering, één van de voornaamste redenen van de wereldwijde achteruitgang van amfibieën. Niet alleen wereldwijd is ruim 30% van de amfibiesoorten bedreigd in hun voortbestaan, ook in Nederland staat 50% van de amfibieën op de Rode Lijst. De veroorzaker van de ziekte, de schimmel *Batrachochytrium dendrobatidis*, is weinig tot niet gastheerspecifiek en hecht zich aan de huid van amfibieën. De schimmel reproduceert via aquatische zoosporen en parasiteert op de monddelen van larven en op de opperhuid van gemetamorfoserde amfibieën. Binnen soorten en tussen soorten is enorme variatie in de effecten van een besmetting met *B. dendrobatidis*. In het ergste geval sterft 90 – 100% van de recent gemetamorfoserde dieren, wat kan leiden tot het (lokaal) uitsterven van de soort, maar aan de andere kant van het spectrum reageren populaties niet of nauwelijks op de aanwezigheid van de schimmel. Deze verschillen in reactie zijn afhankelijk een groot scala (a)biologische kenmerken zoals UV instraling, type habitat, peptiden in de huid etcetera.

Chytride onderzoek tijdens het RAVON Hemelvaartweekend (Foto's: Annemarie van Diepenbeek)

RAVON heeft, in opdracht van het Team Invasieve Exoten van het ministerie van LNV, in samenwerking met de Universiteit Gent, Faculteit Diergeneeskunde Afdeling voor Pluimvee,

Bijzondere Gezelschapsdieren en Proefdieren en de Vakgroep Milieukunde van de Radboud Universiteit onderzoek uitgevoerd naar het voorkomen van deze schimmel bij inheemse en uitheemse amfibieën in Nederland en in België, maar ook bij gehouden dieren in privé collecties, in dierentuinen en in laboratoria. Het onderzoek zal voorjaar 2010 worden gepubliceerd.

5.2.3 OBN Riviervissen – door Frank Spikmans

In opdracht van het ministerie van LNV en Rijkswaterstaat is in 2009 een onderzoek gestart naar het functioneren van zijwateren in het rivierengebied voor (juvenile) stroomminnende vissoorten. Daarbij wordt gekeken naar natuurontwikkelingsprojecten, zoals de aanleg van nevengeulen en eenzijdig aangetakte wateren. Getracht wordt inzicht te verkrijgen welke variabelen bepalend zijn voor het succes. De bemonstering zijn uitgevoerd in 2009, de uitwerking van de resultaten gebeurt in 2010.

Elektrovissen in de Grensmaas (Foto: Frank Spikmans)

5.2.4 Monitoring Loenderveen– door Ingo Janssen

Al jaren voert RAVON een professionele ringslangmonitoring uit op het terrein van Waternet vestiging Loenderveen. In 2009 is deze monitoring uitgebreid met een amfibieënmonitoring en een visinventarisatie. Tijdens deze monitoring hebben de professionals van RAVON een interne medewerker van Waternet opgeleid tot ringslangmonitoorder zodat de monitoring voor de komende jaren gegarandeert blijft.

5.2.5 Monitoring gladde slang Kempen – door Jeroen van Delft en Arnold van Rijsewijk

Nadat in 2006 het beschermingsplan: “Wie is er bang voor de gladde slang?” (van Delft & van Rijsewijk. 2006) verscheen, zijn in Noord-Brabant veel beheermaatregelen uitgevoerd om de situatie van de gladde slang te verbeteren. Om te onderzoeken of de locaties waar beheersingrepen werden uitgevoerd, ook gebruikt zouden worden door deze soort, werd op initiatief van Bosgroep ZuidNederland en RAVON en met steun van alle andere grote

terreinbeheerders en financiële steun van de Provincie een meerjarige monitoring opgezet in de Kempen. Omdat de gladde slang moeilijk te vinden is, zijn op vijf trajecten plaatjes uitgelegd om de trefkans te vergroten. Op 75 locaties binnen deze trajecten is een boomschijf, een metalen plaat, een dakpan en een tapijttegel uitgelegd. Op of nabij de trajecten is in voorgaande jaren tenminste één keer een gladde slang gezien. Om de plaatjes te controleren en de route af te zoeken zijn vrijwilligers geworven. Zij controleren de routes iedere twee à drie weken vanaf april tot in oktober. De samenstelling van de vrijwilligersgroep is zeer divers. Enkeligen hebben al ervaring met de gladde slang, er is een boseigenaar, er zijn geïnteresseerde medewerkers van gemeenten, enkele beheerders en enkele mensen voor wie het allemaal nieuw is. Bijzonder is ook de deelname van een groep mensen met een verstandelijke beperking en hun begeleiders (Lunetzorg). De coördinatie en ondersteuning wordt gedaan door RAVON middels voorlichting en hulp in het veld, het verstrekken kaartmateriaal en veldformulieren voor het noteren van waarnemingen, het geven van informatie over de gladde slang en de onderzoeksmethodiek, het aanbieden van excursies zodat alle deelnemers tenminste een keer een gladde slang konden zien, een intensieve mailing gedurende het seizoen en ter afsluiting van het jaar een bijeenkomst waar ook de resultaten gepresenteerd zijn.

Met z'n allen hebben de vrijwilligers in 2009 een flinke investering gedaan: er waren 69 controlebezoeken gepland, ze hebben er 76 uitgevoerd. Samen hebben de vrijwilligers maar liefst 28,5 werkdagen naar de gladde slang gezocht! Op en bij enkele trajecten werden soms meerdere gladde slangen gezien. Maar ondanks de zware inspanning van de vrijwilligers, werd er onder de plaatjes slechts één keer een gladde slang gevonden. Onder een tapijttegel werd door een pupil van Lunetzorg een volwassen exemplaar gevonden. Er worden ook andere opvallende en zeldzame dieren en planten genoteerd. Dit leverde heel wat waarnemingen op van veldkrekkel tot nachtzwaluw en van bont dikkopje tot vinpootsalamander. Daarmee bleek niet alleen de gladde slang te profiteren van al het uitgevoerde beheer.

Pupil Tim en begeleidster Marleen van Oosten zoeken onder een stuk hout naar gladde slang (Foto's: A. van Rijsewijk)

6 THEMA BESCHERMING

De bescherming van onze diersoorten zit ons in het bloed. Daar zijn we groot mee geworden en daar blijven we ons sterk voor maken. Samen met onze vrijwilligers zetten we ons actief in voor de bescherming van diersoorten, maar vooral ook van hun leefgebieden. We nemen een steeds actievere houding aan bij de interpretatie en toepassing van de natuurwetgeving. Op het gebied van handhaving ligt een belangrijke signalerende rol bij de vrijwilligers en donateurs.

Veel activiteiten van RAVON monden uit in bescherming van reptielen, amfibieën en vissen. In het verleden zijn voor vele beleidsrelevante soorten landelijke en provinciale soortbeschermingsplannen gemaakt. RAVON is bij de uitvoering van uitvoeringsmaatregelen voor bedreigde soorten nauw betrokken geweest bij veel projecten en heeft bij een aantal grote projecten de kar getrokken; veelal projecten in het kader van de leefgebiedenbenadering.

6.1 Nationale Rode Lijsten Amfibieën en Reptielen - door Raymond Creemers

De nieuwe Rode Lijsten zijn opgesteld volgens de nieuwste inzichten met actuele gegevens en verbeterde statistische methodieken. De gegevens zijn ook verwerkt in de landelijke atlas en gelijktijdig met de atlas is ook het basisrapport voor iedereen beschikbaar gekomen. De wijzigingen zijn in de zomer van 2009 door LNV opgenomen in de vernieuwing van de Rode Lijsten. Voor het eerst zijn ook de verspreidingsgegevens en monitoringgegevens gebruikt voor het opstellen van de Lijst. De wijzigingen op de Lijst zijn niet erg spectaculair, nieuw zijn de levendbarende hagedis en de rugstreepad. Met de nieuwe methodieken vallen heikikker, poelkikker en hazelworm net buiten de Rode Lijst, hetgeen vooral te maken heeft met de gewijzigde methodiek. Het gaat verder goed met de muurhagedis, boomkikker en de groene kikkers.

6.2 Projecten gericht op bescherming

6.2.1 Vipera verbindt – door Richard Struijk en Ronald Zollinger

In 2007 en 2008 zijn plannen opgesteld en uitgewerkt om in vier gebieden in Overijssel heideterreintjes en hoogveentjes te vergroten en met elkaar te verbinden. In 2008 is er gestart met de uitvoering van een groot deel van de geplande werkzaamheden en deze zijn begin 2009 afgerond. In Boswachterij Staphorst, De Haardennen, Boswachterij Hardenberg en de Eese zijn meerdere corridors aangelegd om geïsoleerd gelegen heide- en hoogveenterreintjes met elkaar te verbinden. Doelsoorten zoals adder, levendbarende hagedis, heivlinder en moerassprinkhaan krijgen zo een groter aaneengesloten leefgebied en betere kansen voor genetische uitwisseling. Binnen het project is veel aandacht besteed aan details. Zo zijn structuurverhogende elementen zoals boomstobben en hout/plagselwallen achter gelaten/aangelegd en zijn elementen zoals microreliëf zorgvuldig behouden.

*Plaggen met oog voor detail
(R.P.J.H. Struijk)*

*Verbindingszones waarbij het microreliëf is behouden,
structuurrijke heidevegetaties zijn ontzien en dood hout is
achtergelaten (R.P.J.H. Struijk)*

6.2.2 Oases van biodiversiteit: – door Richard Struijk en Ronald Zollinger Beheer en aanleg van soortenrijke kleine stilstaande wateren.

Relatief veel aandacht van natuurbeschermers gaat uit naar de grotere wateren zoals de Waddenzee, de meren en rivieren. De aandacht voor beken is de laatste decennia sterk toegenomen, maar de aandacht voor kleine wateren (inclusief omliggende landschapselementen) en hun rol in het ecosysteem en de sterke achteruitgang in zowel kwantiteit als kwaliteit is onderbelicht gebleven. Dit is niet alleen een Nederlandse aangelegenheid, maar ook een Europees verschijnsel. Om deze redenen is het project ‘Oases van biodiversiteit’ gestart dat in 2009 en 2010 wordt uitgevoerd. Hierbij zullen in samenwerking met de Vlinderstichting, EIS Nederland en FLORON verspreidingsgegevens van bedreigde soorten die ook in de leefgebiedenbenadering zijn opgenomen worden samengevoegd om vervolgens hotspotkaarten te produceren. Op deze kaarten zijn de locaties met grootste biodiversiteit van deze soorten zichtbaar. Daarnaast is binnen het project een provinciale invulling gegeven aan uitvoeringsmaatregelen ten gunste van de kleine stilstaande wateren. Zo zijn in de Krimpenerwaard in Zuid Holland sloten op ecologisch wijze gebaggerd teneinde krabbescheervegetaties te bevorderen waar o.a. groene glazenmaker van afhankelijk is. Het oppervlak van krabbescheervelden is in de loop der jaren achteruit gegaan en het doel is om dit weer toe te laten nemen. Samen met de Agrarische Natuurvereniging Weidehof Krimpenerwaard en het Zuid Hollands Landschap zijn daarom sloten gebaggerd en veenputten aangelegd. In totaal hebben 36 agrariërs deelgenomen en is ca. 35 kilometer slootlengte gebaggerd. In Overijssel zijn i.s.m. het Landschap Overijssel en Waterschap Regge en Dinkel meerdere poelen hersteld en aangelegd. In Limburg zijn in de Doort i.s.m. Staatsbosbeheer meerdere poelen hersteld en aangelegd ten gunste van bedreigde amfibiesoorten en libellen. Tot slot zal in 2010 een website, www.dutchponds.org, worden gemaakt waarbij alle informatie omtrent een aanleg en het beheer van kleine wateren aan bod komt.

6.2.3 Hybernacula Adder Dwingelderveld - door Arnold van Rijsewijk

In 2009 is in delen van het Dwingelderveld herpetofaunaonderzoek uitgevoerd waarbij specifieke aandacht was voor hibernacula van adders in relatie tot vernatting en het voorkomen van amfibieën en reptielen in het Noordenveld. Het Dwingelderveld is één van de grootste natte heidegebieden van Noordwest Europa en is aangewezen als Natura 2000 gebied. Midden in het Nationaal Park Dwingelderveld ligt het Noordenveld. Dit gebiedsdeel is in het begin

van de vorige eeuw ingericht ten behoeve van de landbouw. Daartoe werden onder andere diepe sloten gegraven om het water af te voeren, waardoor grote stukken van het Dwingelderveld zijn verdroogd. Door het dempen van greppels en het herstel van de slenkenstructuur kan nu de oorspronkelijke hydrologie van het gebied integraal worden hersteld, zodat de verdroging wordt tegengegaan en het systeem op natuurlijke wijze kan (gaan) functioneren. Het Noordenveld wordt heringericht en omgevormd tot heide. De vernatting is op de lange duur gunstig voor het ecosysteem, maar kan op korte termijn zeer nadelig zijn voor reptielen doordat hun vaste rust- en verblijfplaatsen en/of overwinteringsplaatsen verdwijnen / onder water komen te staan.

De in het Dwingelderveld voorkomende reptielen zijn: adder, gladde slang, ringslang, levendbarende hagedis en hazelworm. In opdracht de Dienst Landelijk Gebied is een indicatieve, niet gebiedsdekkende inventarisatie van de vaste overwinteringsplaatsen (hibernacula) van adders in het Dwingelderveld uitgevoerd. Na vaststelling van de (mogelijke) locaties is het effect van de vernatting geanalyseerd en zijn bijvoorbeeld mitigerende maatregelen aangegeven. Door de geplande natuurontwikkeling in het Noordenveld wordt dit gebiedsdeel minder geschikt als leefgebied voor de voorkomende kamsalamander. RAVON stelt voor deze effecten te onderzoeken in relatie tot het voorkomen van de kamsalamander in de randzone van het Dwingelderveld.

Foto's: Arnold van Rijsewijk

6.2.4 Springlevend landschap - door Wilbert Bosman

Springlevend landschap is een project dat RAVON samen met stichting IKL en Bureau Natuurbalans uitvoert. Het plan richt zich op een aantal zeldzame Zuid-Limburgse soorten waarvoor in hun leefgebieden beheersmaatregelen zijn uitgevoerd. Het gaat bijvoorbeeld om soorten als vliegend hert, hazelmuis, geelbuikvuurpad en vroedmeesterpad. Voor de laatste twee soorten zijn wateren opgeknapt, nieuwe aangelegd en stapelmuren gebouwd die als schuilplaats functioneren.

62.5 Knoflookpad Gastel - door Wilbert Bosman

In het leefgebied Strijper Aa van de knoflookpad bij Gastel zijn door het waterschap De Dommel en de gemeente Cranendonk maatregelen genomen ter verbetering van het leefgebied van de knoflookpad. RAVON voert de monitoring uit om te zien hoe de knoflookpad reageert op de maatregelen.

Foto: Wilbert Bosman

6.2.6 Nulmeting herpetofauna Deelerwoud– door Richard Struijk

In opdracht van Vereniging Natuurmonumenten is het Deelerwoud in 2009 op reptielen, amfibieën, dagvlinders, libellen, sprinkhanen, wilde bijen en graafwespen geïnventariseerd. Dit onderzoek is samen met VOFF partners de Vlinderstichting en EIS Nederland uitgevoerd. De verzamelde gegevens kunnen als nulmeting dienen, omdat de onderzoeksintensiteit en weersomstandigheden zijn genoteerd. Het veldwerk is gestart in april 2009 en eind september afgerond. Met name onder de reptielen zijn interessante gegevens verzameld. Naast de zandhagedis, levendbarende hagedis en hazelworm zijn namelijk alle drie de Nederlandse slangensoorten (adder, ringslang en gladde slang) waargenomen. Van vooral deze groep was binnen het Deelerwoud zeer weinig bekend.

Hoewel de vondsten weinig zeggen over de aantallen en trends van de afgelopen jaren, is het positief dat de soorten nog met zekerheid in het Deelerwoud voorkomen. Omdat het een vrij droog gebied is met zeer weinig noemenswaardige wateren, is de aanwezigheid van de ringslang en adder extra verrassend.

Het Deelerwoud bestaat uit bossen afgewisseld met kleine en grote uitgestrekte heideterreinen. Aanleiding voor het onderzoek was dat de beheerder een beter beeld van de aanwezige soorten en hun verspreiding wilde krijgen. Daarnaast heeft RAVON adviezen gegeven over het beheer en het verbinden van heideterreinen. Het onderzoek is mede uitgevoerd door een zestal RAVON vrijwilligers die allen een eigen deelgebied onderzocht hebben. Naast reptielen is het gebied ook op dagvlinders, libellen, sprinkhanen, bijen en graafwespen onderzocht. Laatstgenoemde soorten zijn in kaart gebracht door de Vlinderstichting en EIS Nederland.

6.2.7 Provinciale uitwerkingsplannen leefgebiedenbenadering – door Kris Joosten

Samen met 10 andere soortbeschermende organisaties en/of terreinbeheerders heeft RAVON gekeken naar een zinvolle en kostenefficiënte invulling van de leefgebiedenbenadering. Dit heeft geresulteerd in een handzaam boekje “Provinciale uitwerkingsplannen van de leefgebiedenbenadering”. Per provincie zijn drie voorbeeldprojecten beschreven die prima passen

in de leefgebiedenbenadering. De projecten geven weer welke aanpak er mogelijk is, welke combinaties van maatregelen er denkbaar zijn, en welke actoren er allemaal bij betrokken zijn. De beschreven projecten geven een breed scala aan: van reeds uitgevoerde projecten tot nauwelijks uitgewerkte ideeën. Van provincieoverstijgend tot zeer lokaal. Van zeer duur, tot heel goedkoop. Het boekje is te bestellen bij De Vlinderstichting te Wageningen.

7 THEMA DRAAGVLAK

Als RAVON effectief wil zijn in de bescherming van haar soorten dan moet er bij specifieke doelgroepen voldoende draagvlak zijn om maatregelen te nemen.

Wij zoeken steeds actiever contact met het grote publiek, zodat ook dat kennis kan maken met onze fascinerende diersoorten en meer bereid zal zijn een (eigen) bijdrage te leveren aan de bescherming ervan. Om het grote publiek en jongeren te bereiken zoeken we continu naar aansprekende en toegankelijke (communicatie) middelen.

7.1 Padden.nu - door Tamira Hankman

Eind 2007 is gestart met het project Padden.nu, een gezamenlijk initiatief van RAVON, Landschap Noord-Holland, KNNV en IVN. In februari 2008 is de gelijknamige website gelanceerd. Doel van het project is om werkgroepen die actief zijn bij het overzetten van amfibieën een ruimte te bieden waar kennis gehaald en gebracht kan worden, ervaringen met elkaar gedeeld kunnen worden en die samenwerking stimuleert. Daarnaast willen we nieuwe mensen betrokken maken bij de bescherming van amfibieën en huidige paddenoverzetters waar mogelijk werven als vrijwilliger (van RAVON). In 2009 hebben zich 18 nieuwe werkgroepen aangemeld op Padden.nu. Dat brengt het totaal op 48 werkgroepen die zich hebben aangesloten bij dit project. Drenthe is de enige provincie van waaruit zich nog geen paddenwerkgroep heeft gemeld, in alle overige provincies bevinden zich 1 of meerdere overzetwerkgroepen. Van de 48 werkgroepen hebben 28 werkgroepen met in totaal 57 trajecten hun overzetresultaten doorgegeven aan Padden.nu. In totaal zijn er op alle 57 trajecten samen 60.859 amfibieën overgezet.

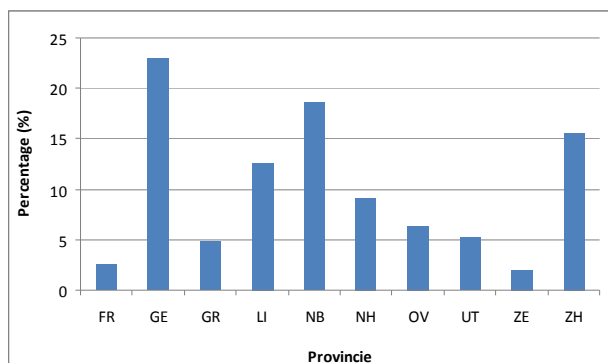

TV Gelderland maakt opnamen te Kootwijk (Foto: Jelger Herder)

7.2 Plonzenweekend – door Richard Struijk

Op 15 t/m 17 mei 2009 is voor de tweede keer het Nationale Plonzenweekend georganiseerd, Via interviews op radio en televisie en artikelen in tijdschriften en op tal van websites is het Plonzenweekend aangekondigd. In totaal hebben bijna 500 mensen meegedaan aan het Plonzenweekend en er zijn ruim 17.000 amfibieën geteld. Zelfs de meest zeldzame soorten zoals vuursalamander en knoflookpad zijn gevonden en daarmee zijn alle 16 Nederlandse amfibiesoorten tijdens het weekend geteld!

Met uitzondering van Flevoland en Drenthe zijn in alle provincies amfibieën geteld. In de provincie Gelderland zijn de meeste amfibieën geteld, gevolgd door Noord-Brabant en Zuid-Holland. In deze drie provincies is meer dan de helft van de amfibieën geteld.

Figuur: Aandeel per provincie van waaruit amfibieën zijn geteld

Filmproducent Lemming Film heeft een aantal Kikkerdril prijzenpakketten ter beschikking gesteld voor de leukste foto van het Plonzenweekend en het kind en de schoolklas die de meeste amfibieën heeft geteld.

Prijswinnaars voor de leukste foto van het Plonzenweekend: Hannah en David Kneijens.

7.3 Projecten gericht op beheer of participatie

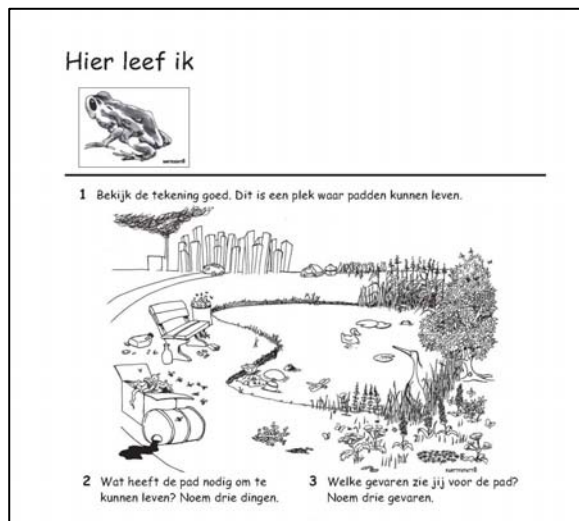
7.3.1 Wildzoekers - door Kris Joosten en Elvira Werkman

WILDzoekers is de natuurclub voor jongens en meiden van Vogelbescherming en Natuurmonumenten. Deze jongeren krijgen 10x per jaar het natuurtijdschrift WILDzoekersexpres. Sinds het novembernummer levert RAVON ieder nummer een bijdrage. Zo verscheen er een hoofdartikel over Speuren in de sloot waarin de vijf meest algemene vissoorten zijn behandeld.

7.3.2 Jeugdeducatie - door Elvira Werkman

RAVON biedt een lespakket amfibieën aan via de RAVON-website onder het kopje 'Publicaties'.

Dit is een lespakket voor de groepen 5 en 6 van het basisonderwijs. Het bevat naast werkbladen en lesideeën ook achtergrondinformatie voor de leerkracht over de Nederlandse amfibieën.

Voor de groepen 7 en 8 van het basisonderwijs is een lesbrief beschikbaar via www.padden.nu. Aan de hand van de lesbrief Padden, krijgen leerlingen inzicht in het leven van padden, wat de bedreigingen zijn en hoe zij de padden kunnen helpen. De lesbrief bestaat uit een lesbeschrijving en drie werkbladen.

In 2010 zal door een vrijwilliger en een stagiair worden gewerkt aan amfibieënlespakketten voor de overige groepen van het basisonderwijs en reptielenlesmaterialen.

7.3.3 Verzorgen cursussen en colleges - door Frank Spikmans

Basiscursus herkenning amfibieën 1e jaar HAS - door Frank Spikmans

Een basiscursus over amfibieën is verzorgd voor studenten van de nieuwe opleiding 'toegepaste biologie' van de HAS in Den Bosch. Hierbij is een les verzorgd over de soorten amfibieën die in Nederland voorkomen en de verschillen in de ecologie. Tijdens een excursie is een ven bemonsterd, waarbij herkenning van soorten en inventarisatiemethoden centraal stonden.

Cursus bij Helicon – door Frank Spikmans

Deze basiscursus reptielen maakt onderdeel uit van het cursusprogramma dat Helicon aanbiedt. De cursus is verzorgd door RAVON. Deelnemers komen uit het werkveld van natuurbeheer, educatie en bescherming. De cursus bestaat uit een les over de in Nederland voorkomende soorten en hun ecologie. Tijdens een aansluitende excursie in park De Hoge Veluwe werd ingegaan op herkenning, onderzoeksmethodiek en beheer. Aantal deelnemers was 8.

Colleges bij Radboud Universiteit Nijmegen – door Jeroen van Delft

Ook in 2009 zijn er weer bijdragen geleverd aan het onderwijs op de Radboud Universiteit. Zo zijn gastcolleges verzorgd voor Biologie- en Milieukundestudenten over de rol van PGO's en het belang van vrijwillige natuuronderzoekers, verspreidingsonderzoek, monitoring en wat met de enorme hoeveelheid verzamelde informatie gedaan wordt en over de herpetofauna in het Nederlandse riviereengebied. Ook is een bijdrage geleverd aan "Practicum Differentiatie cursus Dierecologie" waarbij studenten kennismaken met veldmethodieken voor onderzoek aan de fauna en met het determineren van dieren.

7.3.4 Oases van biodiversiteit – speciale dag Krimpenerwaard - door Richard Struijk

Op 1 september 2009 is een informatie bijeenkomst voor agrariërs, omwonenden en de pers georganiseerd. Hierbij is het achterliggende idee van het project 'Oases van biodiversiteit' geschetst en specifiek het deelproject in de Krimpenerwaard. Aansluitend is een korte veldimpressie gegeven van hoe en waarom er ecologisch verantwoord wordt gebaggerd.

7.3.5 Platform geelbuikvuurpad en vroedmeesterpad. – door Wilbert Bosman

In 2000 is het platform geelbuikvuurpad en vroedmeesterpad opgericht. Doel was om vrijwilligers en beheersorganisaties een platform aan te bieden om samen te werken aan de verbetering van de leefgebieden van de geelbuikvuurpad en de vroedmeesterpad in zuid-Limburg. Jaarlijks wordt er door RAVON en Bureau Natuurbalans een platform dag georganiseerd om de ontwikkelingen van dat jaar te bespreken. De dag wordt afgesloten met een excursie. De groep voert al 10 jaar de monitoring van de soorten uit. We kunnen met trots zeggen dat geelbuikvuurpad en vroedmeesterpad tot de best gemonitoorde soorten behoren. Ook worden er regelmatig veldwerkdagen georganiseerd waarbij beheerswerk wordt uitgevoerd.

Geelbuikvuurpad wordt onderzocht op chytride (Foto: Jelger Herder)

8 THEMA INTERNATIONAAL

Wij delen steeds vaker onze kennis en ervaring actief met onze partners in het buitenland, zodat onze diersoorten in heel Europa de aandacht krijgen die ze verdienen. We spelen een actieve rol in het op een hoger niveau tillen van de bescherming van reptielen, amfibieën en vissen in Europa. We bekijken de mogelijkheden om te komen tot trendgegevens voor onze soortgroepen op Europese schaal.

8.1 Turkije SEH-congres - door Rob van Westrienen

RAVON was met een grote delegatie vertegenwoordigd op het tweejaarlijks Europees herpetologisch congres (SEH), 28 september t/m 2 oktober 2009. We hebben diverse lezingen (onder andere over de nieuwe Nederlandse atlas) en posterpresentaties gegeven. Onze Engelstalige brochure is er ten doop gehouden. In de wandelgangen zijn vele nuttige contacten gelegd. Concrete vervolgstappen zijn:

- in samenwerking met buitenlandse collega-onderzoekers het DNA onderzoeken bij de Nederlandse muurhagedissen;
- data van andere landen invoeren en opslaan in telmee (en NDFP);
- financiering zoeken voor een nieuwe Europese atlas;
- data padden.nu gebruiken voor onderzoek naar relatie paddentrek met onder andere de maancyclus.

Foto's:

Rob van Westrienen en Ronald Zollinger

8.2 Praag ECCB-congres - door Raymond Creemers

Tijdens een workshop (Joint European Censuses for Conservation) op het ECCB congres (2nd European Congress for Conservation Biology; 2-4 september, Praag) is een lezing gegeven over de opzet van een Europese databank voor herpetofauna. Deze databank moet de basis gaan vormen voor o.a een nieuwe Europese atlas. Voor de financiering van dit project wordt aansluiting

gezocht bij collega-organisaties en grotere programmafinanciering. De workshop werd ook bezocht door enkele Europese herpetologen uit o.a Portugal, Kroatië en Hongarije.

8.3 Projecten gericht op internationale samenwerking

8.3.1 RACE-project (Londen) – door Annemarieke Spitzen

Het project RACE (Risk Assessment of Chytridiomycosis to European amphibian biodiversity) is een Europees samenwerkingsverband waarin ook RAVON participeert. Dit project heeft als doel om alle onderzoeksinstituten die aan dit onderwerp werken samen te brengen en om zo prioritering te kunnen geven aan het benodigde onderzoek en beschermingsmaatregelen.

8.3.2 Hyla (België)– door Annemarieke Spitzen

In het kader van het onderzoek naar het voorkomen van chytridiomycose in Nederland en in België, hebben vrijwilligers van de amfibieën- en reptielenwerkgroep Hyla van onze zusterorganisatie Natuurpunt, gegevens verzameld van Vlaamse amfibieën.

8.3.3 EU Protection Alytes of Vroedmeesterpad – door Wilbert Bosman

Het verspreidingsgebied van de vroedmeesterpad wordt in alle Europese landen voorkomt kleiner. Daarnaast zijn er aanwijzingen dat ook populaties kleiner worden. Dit was de reden voor Europese gemeenschap opdracht te geven voor het opstellen van een “Species Action Plan” voor deze bedreigde soort. Het plan moet een aanzet geven om op nationaal en/of lokaal niveau beschermingsplannen voor de vroedmeesterpad te ontwikkelen.

Tijdens twee workshops (Brussel en Rascafría) is door afgevaardigden van alle Europese landen waar de vroedmeesterpad voorkomt input gegeven voor het op te stellen “Species Action Plan”. Het project wordt geleid door Atecma een spaanse organisatie. Het eindrapport wordt april 2010 verwacht.

Vroedmeesterpad (Foto: Jelger Herder)

9 OVERIGE

9.1 Financiën - door Wilma Roerink

De omzet van RAVON was €1.549.000,-. De reserve van RAVON bedraagt €190.000,-. Een jaarrekening, bestaande uit de balans, de staat van baten en lasten en een toelichting, is beschikbaar. Tevens is er een samenstellingsverklaring van de accountant beschikbaar. Wilt u meer weten over de financiën, dan kunt u contact opnemen met RAVON Nijmegen: 024-7410600.

9.2 Opdrachtgevers en subsidieverstrekkers - door Wilma Roerink

De opdrachtgevers (exclusief gegevensleveringen) alsmede subsidieverstrekkers in 2009 waren: Alterra, Arcadis, Asset Rail, Aqua Terra Nova, de Bosgroepen Midden Nederland Noord Oost Nederland en Zuid Nederland, Bureau Meerstad, Coördinerend Orgaan Invasieve Soorten, Dendrobatidae Nederland, De Vlinderstichting, DHV, Dienst Landelijk Gebied, Dienst Vastgoed Defensie, Ecogroen Advies, Ecologisch Adviesbureau Cools, Gegevensautoriteit Natuur, GEM Meerstad, Gemeente Pijnacker-Nootdorp, Grontmij Nederland, Het Natuurloket, Koeman en Bijkerk, Landschap Noord-Holland, Landschap Overijssel, Landschapsbeheer Nederland, Ministerie van Landbouw Natuur en Voedselkwaliteit, Movaris Nederland, Naturalis, Natuurbalans-Limes Divergens, Natuurloket, Natuurmonumenten, Plantenziektkundige Dienst, Platform Soortenbeschermende Organisaties (PSO), Prins Bernard Cultuurfonds, ProRail, de Provincies Drenthe Flevoland Friesland Gelderland Limburg Noord-Brabant Noord-Holland Overijssel en Utrecht, Rijkswaterstaat, Royal Haskoning Nederland, Stichting Bargerveen, Stichting FLORON, Stichting Het Utrechts Landschap, Stichting IKL, Stichting ter Bevordering Herpetologie, SOVON Vogelonderzoek Nederland, STOWA, Strukton, Staatsbosbeheer, Tauw, Veen Ecology, Vos Ecologisch Adviesbureau, Wageningen Universiteit, de waterschappen Aa & Maas De Dommel Fryslân Hunze & Aa's Noorderzijlvest Rijn & IJssel Rivierenland Vallei & Eem Veluwe Zeeuwse Eilanden en Zuiderzeeland, Vivara, Waterproef, Waternet, Witteveen en Bos, Zoogdiervereniging.

De Radboud Universiteit Nijmegen huisvestte het kantoor van RAVON Nijmegen en de Universiteit van Amsterdam huisvestte de RAVON Werkgroep Monitoring, waarvoor onze grote dank!

Wij zijn onze opdrachtgevers, subsidiegevers, de Radboud Universiteit en de Universiteit van Amsterdam zeer erkentelijk voor het in RAVON gestelde vertrouwen en de prettige samenwerking!

9.3 Giften - door Wilma Roerink

In 2009 hebben wij schenkingen mogen ontvangen van ACO BV, Arfmann Hekwerk BV en Adviesbureau Sticht en Gelre. Wij willen deze bedrijven hartelijk danken voor hun gulle giften.

BIJLAGE 1 PUBLICATIELIJST

In deze lijst is alle ons bekende informatie opgenomen.

INHOUDSOPGAVE

1. Artikelen
2. Rapporten
3. Stagerapporten
4. RAVON uitgaven
5. RAVON stand
6. Radio en televisie
7. Tijdschriften en kranten
8. Digitale nieuwssites
9. Cursussen en workshops
10. Excursies
11. Presentaties en lezingen
12. NCN-activiteiten
13. Overig

1. ARTIKELEN

- Delft, J. van, R. Creemers & A. Spitzen-van der Sluijs, 2009. Nieuwe Rode Lijsten. RAVON 33 11(3): 58-59.
- Goverse, E., 2009. Hyla arborea (Tree Frog). Blowfly parasitism. Herpetological Review 40 (1): 71
- Goverse, E., M.L. Hilterman, M. Janse, A. Oosterbaan & H. Zwartepoorte, 2009. Dikkopschildpad: een bijzondere dwaalgast in Nederland. RAVON 32 11(1/2): 8-12
- Goverse, E., M.L. Hilterman, M. Janse, & H. Zwartepoorte, 2009. Kemps zeeschildpad: een nog bijzonderder dwaalgast in Nederland. RAVON 33 11(3): 38-43
- Janssen, I.A.W., 2009. Ringslang, *Natrix natrix*. In: H.J.M. van Buggenum et al. (red.), Herpetofauna van Limburg. Verspreiding en ecologie van amfibieën en reptielen in de periode 1980-2008. Stichting Natuurpublicaties Limburg, Maastricht: 332-343.
- Joosten, C.M.C., 2009. Vissen Top5 – Ben jij een vissenspeurder?. Wildzoekers Expres editie 9, november 2009: 4 – 7.
- Kranenbarg, J. & A. de Bruin. Verspreiding en achteruitgang van de grote modderkruiper in een historisch perspectief. Tijdschrift RAVON nummer 33, december 2009.
- Meij, T. van der, A. van Strien, G. Smit & E. Goverse, 2009. Trendberekening bij het Meetnet Amfibieën. RAVON 31 10(4): 57-62
- Kéry, M., R.M. Dorazio, L. Soldaat, A. van Strien, A. Zuiderwijk & J.A. Royle, 2009. Trend estimation in populations with imperfect detection. Journal of Applied Ecology 46: 1163-1172.
- Kessel, N. van, M. dorenbosch & F. Spikmans 2009. First record of Pontian monkey goby, *Neogobius fluviatilis* (Pallas, 1814), in the Dutch Rhine. Aquatic Invasions vol. 4(2): 425-428
- Nooij, R. de, R. Lenders, R. Leuven, A. Spitzen, R. Zollinger, 2009. Creating space by giving space: A management plan for integration of economic development and protection of the natterjack toad in a Dutch polder. Stetson Law Review 38: 381 - 404
- Ottburg, F., T. de Jong en J. Kranenbarg, 2009. de nacht van de grote modderkruiper. Werkgroep Poldervissen RAVON. De Nederlandse Vliegvisser, nummer 91a, Polderspecial.

- Spitzen – van der Sluijs, A. M. & A. van Rijsewijk, 2009. Landschapsgebruik van de rugstreeppad in een intensief agrarisch landschap. RAVON 30 (10-3): 45 – 50
- Spitzen, A. 2009. Chytridiomycose, geen paniek, maar wel tijd om actie te ondernemen. Lacerta 67 (1): 35 - 38
- Spitzen – van der Sluijs, A. & A. van Rijsewijk. 2009. Voortplantingssucces van de rugstreeppad in een intensief gebruikt agrarisch landschap. RAVON 31 10(4): 73 - 76
- Spitzen – van der Sluijs, A. 2009. Belangrijk onderzoek naar twee ziektes bij amfibieën. RAVON 32 11(1/2): 6 - 7
- Spitzen – van der Sluijs, A., J. Spitzen, D. Houston & A. H. P. Stumpel, 2009. Skink predation by hedgehogs at Macraes Flat, Otago, New Zealand. New Zealand Journal of Ecology, 33(2): 205-207
- Struijk, R.P.J.H. 2009. Stuiyzand als leefgebied voor de levendbarende hagedis. RAVON 33
- Woeltjes, T., A. Spitzen, P. van Rooij, A. Martel, F. Pasmans & R. Zollinger, 2009. Onderzoek naar chytrid in de hobby. DN-magazine 2009-04: 46- 47

2. RAPPORTEN

- Bosman, W. & R.P.J.H. Struijk, 2009. Knoflookpad, kamsalamander en poelkikker bij de brug over de A50 te Ewijk. Compenserende – en mitigerende maatregelen in het leefgebied van deze soorten in het kader van de verbreding van de A50. Stichting RAVON. 28 p.
- Bosman, W., 2009. Monitoring van amfibieën en met name de knoflookpad in het leefgebied te Gastel. Onderzoek uitgevoerd in het kader van het project knoflookpad Strijper Aa. Stg. RAVON. 21 p.
- Bruin, A. de & Kranenbarg J. 2009. Fossiel uit een dynamisch deltagebied. Verspreiding en achteruitgang van de grote modderkruiper in een historisch perspectief & aanbevelingen voor het behoud van deze soort, Stichting RAVON, Nijmegen.
- Delft, J.J.C.W. van, R.C.M. Creemers & A. Spitzen-van der Sluijs, 2007. Basisrapport Rode Lijsten Amfibieën en Reptielen volgens Nederlandse en IUCN-criteria. – Stichting RAVON, Nijmegen, in opdracht van Directie Kennis, Ministerie van LNV. [formele publicatiedatum 2007, gedrukt 2009].
- Dorenbosch, M., N. van Kessel & F. Spikmans 2009. Kansen voor riviervissen binnen natuurontwikkeling in uiterwaarden. Stichting RAVON, Stichting Bargerveen, Radboud Universiteit Nijmegen en Natuurbalans – Limes Divergens, Nijmegen.
- Herder, J.E., A. van Diepenbeek & R.C.M. Creemers, 2009. Verspreidingsonderzoek reptielen en amfibieën 2008. Rapportnummer 2009-03 Stichting RAVON, Nijmegen.
- Huskens, K. M. Reemer, R.P.J.H. Struijk & A. Vliegthart. Inventarisatie van het Deelerwoud Reptielen, amfibieën, dagvlinders, libellen, sprinkhanen, wilde bijen & graafwespen. VOFF, Nijmegen, rapportnummer: 2009.007
- Janssen, I.A.W., 2009. Monitoring Loenderveen 2009. Rapportnummer 2009-???. Stichting RAVON, Amsterdam.
- Kessel, N. van, M. Dorenbosch, F. Spikmans, J. Kranenbarg & B. Crombaghs, 2009. Jaarrapportage Actieve Vismonitoring Zoete Rijkswateren. Samenstelling van de visstand in de grote rivieren gedurende het winterhalfjaar 2008-2009. Natuurbalans - Limes Divergens BV & Stichting RAVON, Nijmegen.
- Kessel, N. van, M. Dorenbosch & F. Spikmans, 2009. Vissen in Gelderse Natura 2000. Voorkomen en status van doelsoorten langs rivieren in Gelderland. Natuurbalans - Limes Divergens BV & Stichting RAVON, Nijmegen.
- Kranenbarg, J, R.P.J.H. Struijk, A. de Bruin, C.W. Kuijsten, F. Spikmans & P. Frigge, 2009. Verspreidingsonderzoek vissen 2008. Stichting RAVON, Nijmegen. Rapport 2009-06.

- Rijsewijk, A.C. van & A. M. Spitzen – van der Sluijs. 2009. De heikikker in Meerstad in 2009. Vervolgactie wegvangen en onderzoek naar de geschiktheid van compensatiegebied 5. Stichting RAVON, Nijmegen.
- Spikmans, F. & J. Janse, 2009. Amfibieën rond het Haringvliet. Stichting RAVON, Nijmegen.
- Spikmans, F., 2009. Monitoring reptielen spoorlijn Maastricht – Lanaken 2009. Stichting RAVON, Nijmegen.
- Spikmans, F., P. Frigge & R. Creemers, 2009. Analyse soortenrijkdom reptielen en amfibieën in natuur en agrarische gebieden t.b.v. de Natuurbalans 2009. Stichting RAVON, Nijmegen.
- Spikmans, F., 2009. Vissen in sloten Vechtvallei. Monitoring van het project “Boeren als beheerder”. Stichting RAVON, Nijmegen.
- Spikmans, F., J. Kranenbarg, 2009. Vissen in de Palmerswaard. Stichting RAVON, Nijmegen.
- Spitzen – van der Sluijs, A.M. & I.A.W. Janssen. 2009. De zandhagedis in een smalle duinenrij in Katwijk. Stichting RAVON, Nijmegen
- Struijk, R.P.J.H., 2009. Veldinventarisatie reptielen in Park Brederode (Bloemendaal) in 2009. Stichting RAVON, Nijmegen. 16 p.
- Struijk, R.P.J.H. & R. Zollinger, 2009. Project “Vipera verbindt...”, Uitvoering 2008, fase 2. Stichting RAVON, Nijmegen.
- Struijk, R.P.J.H., 2009. Onderzoek naar het voorkomen van de rugstreeppad en de grote modderkruiper in de gemeente Pijnacker. Stichting RAVON, Nijmegen. 12 p.
- Struijk, R.P.J.H., D. Schut, W. Bosman & B.H.J.M. Crombaghs. 2009. Vooronderzoek revitalisering van de knoflookpad in het Vechtdal. Stichting RAVON en Bureau Natuurbalans-Limes Divergens B.V., Nijmegen.
- Wallis de Vries, M., A. Boesveld, W. Bosman, M. Reemer, J. Regelink, A.J. Rossenaar. J. Schaminée & K. Veling, 2009. Verkenning Herstel kleinschalige lijnvormige infrastructuur Heuvelland. Rapport DK nr 2009/dk110-O, 82 p.

3. STAGERAPPORTEN

- Blanckaert, A. en J. Hermans, 2009. De evaluatie van een compensatieproject voor de muurhagedis (*Podarcis muralis*), langs spoortraject Maastricht - Lanaken. VaN Hall Larenstein & Stichting RAVON, Nijmegen
- Bosma, D. en R.H.A. Dalhoeven, 2009. Inventarisatie van het vrijwilligers- en donateursbestand van Stichting RAVON; onderzoek naar de demografische kenmerken, kennis, motivatie, wensen & behoeften en het beeld van de vrijwilligers en donateurs van de Stichting RAVON, afstudeeronderzoek opleiding Diermanagement, Hogeschool Van Hall Larenstein, Leeuwarden. Rapportnummer 52009-4. 50 p. exclusief bijlagen.
- Heesakkers, P.A.M., 2009. Fuiken vergelijkingsonderzoek voor inventarisatie van de grote modderkruiper (*Misgurnus fossilis*) Stage rapport Stichting RAVON Nijmegen.
- Glorius, M.J., 2009. Poldervissen in het nauw. Onderzoek naar de effectiviteit van compenserende maatregelen voor, middels de Flora- en Faunawet, beschermde poldervissen. Stichting RAVON, Nijmegen.
- Ramakers, J.J.C. & J. Stouten, 2009. De geelbuikvuurpad: stap 1 voor groei. Voortplantingsecologie en toekomstbeheer van de geelbuikvuurpad in groeve 't Rooth. Stichting RAVON. Rapportnummer S2009-08. 37 p.
- Roock, C. de, 2009. Het afweergedrag van de ringslang (*Natrix natrix*). Christelijke Agrarische Hogeschool Dronten & RAVON.
- Thus, W., 2009. Metapopulatiestructuur van een kamsalamanderpopulatie op landgoederen Oldernzaal. Stichting RAVON. Rapportnummer S2009-06. 106 p.

- Ven, P., van, 2009. De knoflookpad en boomkikker in Belgisch Limburg. Onderzoek naar populatiegrootte, habitat, waterkwaliteit, bedreigingen en mogelijke maatregelen. Stichting RAVON. Rapportnummer S2009-01. 109 p.
- Zonder, B., 2009 Landgoederen Oldenzaal. Metapopulatiestructuur van een kamsalamanderpopulatie. Stichting RAVON. Rapportnummer S2009-10. 152 p.

4. RAVON UITGAVEN

- Creemers, R.C.M. & J.J.C.W. van Delft, (RAVON) (redactie), 2009. De amfibieën en reptielen van Nederland. – Nederlandse Fauna 9. Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis, European Invertebrate Survey – Nederland, Leiden.
- Delft, J. van & A. van Rijsewijk (Redactie). Nieuwsbrief gladde slang Noord-Brabant nr. 2, januari 2009.
- Delft, J. van & A. van Rijsewijk (Redactie). Nieuwsbrief gladde slang Noord-Brabant nr. 3, november 2009.
- Joosten, C.M.C., T. Hankman & R. Creemers, 2009. Jaarverslag 2008, Stichting RAVON.
- Paddenpraat 2009-1. Nieuwsbrief Padden.nu voor vrijwilligers van de paddenoverzet.
- Paddenpraat 2009-2. Nieuwsbrief Padden.nu voor vrijwilligers van de paddenoverzet.
- Schubben & slijm, nummer 1, augustus 2009. RAVON nieuwsbrief voor en door vrijwilligers.
- Schubben & slijm, nummer 2, november 2009. RAVON nieuwsbrief voor en door vrijwilligers.
- Tijdschrift RAVON 30 jaargang 10 nummer 3, maart 2009.
- Tijdschrift RAVON 31 jaargang 10 nummer 4, augustus 2009.
- Tijdschrift RAVON 32 jaargang 11 nummer 1 en 2 (dubbelnummer), september 2009.
- Tijdschrift RAVON 33 jaargang 11 nummer 3, december 2009.

5. RAVON STAND

23 januari	Utrecht, Landelijke Masterdag biologiestudenten, Arthur de Bruijn en Willem Kuijsten
29 januari	Arnhem, Symposium Flora- en faunabeleid gemeenten, Arthur de Bruijn en Arnold van Rijsewijk
8 februari	Castricum, Amfibieënfestival Noord-Holland, Jelger Herder en Maaïke Pouwels
28 februari	Roermond, Genootschapsdag NHGL, Ingo Janssen, Arnold van Rijsewijk, Jelger Herder
31 mei	Amsterdam, Dag van het Park, Ingo Janssen
6 juni	Kuindersbos Flevoland, 1000-soortendag, diverse RAVON-medewerkers
7 juni	Bergen aan Zee, Themadag In sloot en plas, Arthur de Bruijn en Ingo Janssen
14 juni	Herkenbosch, Natuurfestival 'Festa Natura' in nationaal park De Meinweg in Limburg, Arnold van Rijsewijk, Kim Rongen en Tamira Hankman
20 september	Gieten Borger, SBB Fir Boomkroonpad, Jelger Herder
20 september	Meijndel, Feestdag waterleidingmaatschappij Zuid-Holland, Jöran Janse
5 november	Leiden, Stadvogelconferentie Naturalis, Richard Struijk
21 november	Nijmegen, RAVON-dag, diverse RAVON-medewerkers
28 november	Nijmegen, SOVON dag, Annemarie van Diepenbeek, Jöran Janse, Jelger Herder en Tamira Hankman

6. RADIO EN TELEVISIE

26 februari	Radio Drente, programma De Brink, interview met Stefan Huijgens over amfibieënlezing 12 maart, gerelateerd aan paddentrek
27 februari	Omroep Gelderland TV, item over de paddentrek in Kootwijk met Jelger Herder (Paddenwerkgroep SBB-Natuurbeheergroep Midden-Veluwe)
17 maart	Radio Gelderland, (interview Peter van den Hout), item over bevroren amfibieën in tuinvijvers en poelen (Annemarie van Diepenbeek)
10 maart	NPS, Klokhuis, reportage over de bescherming van amfibieën in Nederland (Richard Struijk)
24 maart	VARA Vroege Vogels TV, RAVON-vissencursus WG NO Brabant, Sander Hunink (opnames 8 maart).
26 april	VARA Vroege Vogels Radio, Vraagbaak “Waarom trekken kikkers uit de vijver als het regent?” (Raymond Creemers)
28 april	Omroep Haarlem, item over de vroedmeesterpadden in Haarlem en het chytride onderzoek (Bobby Bok - vrijwilliger)
28 april	VARA Vroege Vogels TV, item over de knoflookpad (Wilbert Bosman)
1 mei	LLiNK in Natura (TV-programma), item over de Amerikaanse brulkikker (Annemarieke Spitzen)
15 mei	Radio Rotterdam, La Mega, item Plonzenweekend 2009 (Kris Joosten)
15 mei	RTL Vandaag (TV), item Plonzenweekend 2009 (Kris Joosten)
17 mei	NCRV Radio 2 Plaza, item Plonzenweekend 2009 (Kris Joosten)
29 mei	LliNK in Natura (TV-programma). Item over Verspreidingsatlas vissen Noord-Holland (Willem Kuijsten)
25 juni	Omroep Gelderland TV, Buitengewoon over de kamsalamander, bittervoorn en kleine modderkruiper in de Gelderse Poort (Jelger Herder)
12 juli	VARA Vroege Vogels radio, Knoflookpad in Deurne met onderwatermicrofoon (Ger Hoogerwerf, Natuurbalans)
24 juli	Amsterdam FM, Ringslangen IJmeer (Ingo Janssen)
24 juli	AT5, Ringslangen IJmeer (Ingo Janssen)
24 juli	BNR Nieuwsradio, Ringslangen IJmeer (Ingo Janssen)
29 juli	RTL nieuws, Ringslangen IJmeer (Ingo Janssen)
29 juli	Teleac radio, Ringslangen IJmeer (Ingo Janssen)
23 augustus	VARA Vroege Vogels radio, interview Arnold van Rijsewijk over de gladde slang (naar aanleiding van zijn boekje Het verborgen bestaan van de gladde slang)
24 september	Omroep Gelderland TV, Programma ‘Buitengewoon’, item over slangen (Wim van den Heuvel en Harm Hofman)
29 september	VARA Vroege Vogels TV, item over de grote modderkruiper (Arthur de Bruin)
oktober	Nijmegen 1 TV, Item over de vondst van jonge meervallen. (Frank Spikmans)
17 november	Radio 538, interview over de atlas ‘De amfibieën en reptielen van Nederland’ (Jeroen van Delft)
18 november	Omroep Gelderland radio, interview over de atlas ‘De amfibieën en reptielen van Nederland’ (Raymond Creemers)
22 november	VARA Vroege Vogels radio, item over de atlas ‘De amfibieën en reptielen van Nederland’ (Jeroen van Delft en Raymond Creemers)
23 november	Halte 7 (omroep Gelderland radio), interview over de atlas ‘De amfibieën en reptielen van Nederland’ (Raymond Creemers)
1 december	VARA Vroege Vogels TV, item over zegevissen en exoten (m.n. grondels) (Willem Kuijsten en Jelger Herder)

7. TIJDSCHRIFTEN EN KRANTEN

25 februari	De Gelderlander, 'Bewoners blij met Vennenplatform'
14 maart	Dagblad Tubantia, Twente, artikel over overwintering kleine watersalamander (telefonisch interview Annemarie van Diepenbeek)
6 maart	De Gelderlander, Paddentrek
18 maart	Algemeen Dagblad, Overwintering/opstart na winterslaap reptielen en amfibieën (telefonisch interview Annemarie van Diepenbeek)
20 maart	De Gelderlander, interview met Annemarie van Diepenbeek over de kleine watersalamander
31 maart	De Telegraaf, 'Neogobius fluviatilis doet Nederland aan'
9 mei	Brabants Dagblad, Boomkikker
11 mei	De Stentor, Plonzenweekend
16 mei	Dagblad De Limburger, Pitbullkikkers
16 mei	Bionieuws, Gedragscode is een loze huls
20 mei	De Telegraaf, Adder
23 mei	De Gelderlander, Exoten
23 mei	Nederlands Dagblad, Exoten
23 mei	Leeuwarder Courant, 'Op zoek naar de schaarse kikker, slang en hagedis'
4 juni	De Limburger, 'Waarom springen kikkers soms op vissen in de vijver'
16 juni	Reformatorisch Dagblad, Exoten
27 juni	De Telegraaf, 'Achterhoek in wandelboekvorm'
13 juli	BN De Stem, Grote modderkruiper in de Biesbosch
24 juli	Brabants Dagblad, Ringslangen IJmeer
24 juli	De Gelderlander, Ringslangen IJmeer
24 juli	De Volkskrant, Ringslangen IJmeer
24 juli	Metro, Ringslangen IJmeer
24 juli	Trouw Groen, Ringslangen IJmeer
24 juli	De Telegraaf, Ringslangen IJmeer
21 augustus	AD, Op de bres voor de kamsalamander
oktober	H2O, Exoten in het zoete water in de afgelopen eeuw
november	Natuurbehoud, Helpt u padden veilig oversteken? (Padden.nu)
6 november	AD, Ringslang Krimpenerwaard
14 november	Bionieuws. Geen vangst zonder exoot. Artikel over Actieve Monitoring vissen op de rivieren (Monica Wesseling, m.m.v. Frank Spikmans)
19 november	AD, Boomkikker
21 november	NRC, artikel in wetenschapsbijlage n.a.v. de atlas 'De amfibieën en reptielen van Nederland' (Jeroen van Delft)
24 november	NRC, Amfibieschimmel nu in Nederland
25 november	NRC-next, Eng amfibieschimmel nu in Nederland
26 november	Trouw Groen, artikel n.a.v. de atlas "De amfibieën en reptielen van Nederland"
28 november	Bionieuws, Van Alpenwatersalamander tot zandhagedis (n.a.v. de atlas 'De amfibieën en reptielen van Nederland')
9 december	De Telegraaf, Rugstreepad neemt snel in aantal af
10 december	De Gelderlander, Rugstreepad neemt snel in aantal af
12 december	Bionieuws, Natuur van slag door warmte

december	Van Nature, We weten genoeg, behoud is kwestie van ruimte en geld (n.a.v. de atlas 'De amfibieën en reptielen van Nederland')
december	Boomblad, Op pad voor de pad. Vrijwilligers onmisbaar voor het overleven van amfibieën en reptielen. (n.a.v. de atlas 'De amfibieën en reptielen van Nederland')
december	Natura, Nieuw: De amfibieën en reptielen van Nederland
december	De Nederlandse vliegvisser - polderspecial, werkgroep poldervissen & RAVON, de nacht van de grote modderkruiper

8 DIGITALE NIEUWSSITES

(overzicht van de grootste sites)

9 januari	Vroegevogels.nl, Basiscursus zoetwatervissen
9 februari	Buitengewoon.nl, Voorbereidingen paddentrek in volle gang!
12 februari	Buitengewoon.nl, Overwinteren op bijzondere plekken!
16 februari	Nieuws.nl, paddentrek
18 februari	Volkskrant.nl, 'Exoot verjaagt donderpad uit rivieren'
19 februari	Groeneruimte.nl, 'Rivierdonderpad de dupe van oprukkende Kesslers grondel'
19 februari	Omroepgelderland.nl, 'Grondel jaagt donderpad Rijn uit'
20 februari	Telegraaf.nl, 'Amerikaanse kreeft verjaagt salamander'
3 maart	Barneveldsekrant.nl, 'Paddenraster Heetweg precies op tijd', Padden.nu
9 maart	Buitengewoon.nl, Vissen Gelderland in kaart gebracht!
9 maart	Buitengewoon.nl, Padden- en kikkerhuis dit voorjaar op de markt
11 maart	Vroegevogels.nl, Padden- en kikkerhuis
12 maart	Vroegevogels.nl, Adder
13 maart	Vroegevogels.nl, Blauwband
25 maart	Buitengewoon.nl, Gevaarlijke reuzenkikker nadert Nederlandse grens!
31 maart	Drenthjournaal.nl, Lezing over vissen in de sloot
1 april	Buitengewoon.nl, Inventarisatie knoflookpad met onderwatermicrofoon
2 april	Vroegevogels.nl, Plonzenweekend
23 april	Buitengewoon.nl, Rugstreeppadden: Kleine kabaalmakers weer actief!
29 april	Buitengewoon.nl, Tumultueus voorjaar voor natuur door extreme april
29 april	Buitengewoon.nl, Kikkers tellen tijdens het Nationale Plonzenweekend
11 mei	Buitengewoon.nl, Hagedisenvrouw tolereert geen vreemdganger
14 mei	Vroegevogels.nl, Zandhagedis
20 mei	Vroegevogels.nl, Nederlandse adder niet agressief
20 mei	Buitengewoon.nl, Nederlandse adder niet agressief
26 mei	Parool.nl, Exoten
28 mei	Vroegevogels.nl, boomkikker
8 juni	Buitengewoon.nl, Alle 16 amfibiesoorten in één weekend geteld!
11 juni	Buitengewoon.nl, Topmaand voor de groene kikker
15 juni	Buitengewoon.nl, Drie slangensoorten in Deelerwoud
29 juni	Grasduinen.nl, Paddenregen
29 juni	Buitengewoon.nl, Bijzonder schouwspel voltrekt zich: de paddenregen
2 juli	Nu.nl, Geelbuikvuurpad
2 juli	Vroegevogels.nl, Geelbuikvuurpad
4 juli	Dieren.blog.nl, Geelbuikvuurpad
10 juli	Vroegevogels.nl, Levendbarende hagedis
13 juli	Buitengewoon.nl, Goed moment om kamsalamanderlarven te zien

24 juli	Depers.nl, Ringslangen IJmeer
24 juli	Nu.nl, Ringslangen IJmeer
24 juli	Nieuws.nl, Ringslangen IJmeer
24 juli	Webregio.nl, Ringslangen IJmeer
24 juli	Vroegevogels.nl, Ringslangen IJmeer
24 juli	Msn.nieuws.nl, Ringslangen IJmeer
24 juli	Trouw.nl, Ringslangen bevolken dijken IJmeer
25 juli	Dieren.blog.nl, Ringslangen IJmeer
17 augustus	Vroegevogels.nl, Ringslang
28 augustus	Buitengewoon.nl, Jonge blauwneus ontdekt in de Waall
9 september	Buitengewoon.nl, Nieuwe lijst bedreigde diersoorten
15 september	Buitengewoon.nl, Populatie adders groeit te langzaam
20 september	Natuurlijkbrabant.nl, Tóch weer een Amerikaanse brulkikker in Nederland
21 september	Vroegevogels.nl, Amerikaanse brulkikker
22 september	Webregio.nl, Kreeften
24 september	Vroegevogels.nl, Ringslang
1 oktober	Haven.startpagina.nl, Enorm veel exotische grondels in Pannerdens kanaal
17 november	Vroegevogels.nl, Kikkers en padden op cd (Atlas De amfibieën en reptielen van Nederland)
17 november	Yord.nl, Kikkers en padden kwaken cd vol (Atlas De amfibieën en reptielen van Nederland)
18 november	Agd.nl, Boomkikker bezig aan opmars
18 november	Dieren.blog, Boomkikker doet het steeds beter in Nederland
18 november	Nu.nl, Boomkikker bezig aan opmars
19 november	Kikkerdril.nl, De boomkikker heeft de wind mee
20 november	Zoetermeernatuur.nl, De amfibieën en reptielen van Nederland
21 november	Groeneruimte.nl, Landelijke dag RAVON 2009
22 november	Vroegevogels.nl, Nederlandse Fauna 9: De Amfibieën en Reptielen van Nederland
25 november	Agd.nl, Meer hazelwormen in Nederland
25 november	Vroegevogels.nl, Meer hazelwormen in Nederland
26 november	Maastrichtactueel.nl, Populatie Maastrichtse hazelwormen groeit gestaag
26 november	Noordnederlandseboekhandel.nl, Atlas De amfibieën en reptielen van Nederland
26 november	Ogentroostenliefdegras.nl, De hazelworm neemt licht toe
26 november	Trouw.nl, Lachende kikker (Atlas De amfibieën en reptielen van Nederland)
30 november	Kikkerdril.nl, Amfibieën aan de wandel door warm herfstweer
9 december	Nu.nl, Rugstreepad neemt snel in aantal af
9 december	Agd.nl, Rugstreepad neemt snel in aantal af
9 december	Headlinez.nl, Rugstreepad neemt snel in aantal af
9 december	Nieuws.nl, Steeds minder rugstreepadden
9 december	Natuurlijkbrabant.nl, Rugstreepad neemt snel in aantal af
9 december	Nieuws.be, Steeds minder rugstreepadden
9 december	Dierennieuws.nl, Steeds minder rugstreepadden
9 december	Regionieuws.nl, Steeds minder rugstreepadden
9 december	Dieren.blog.nl, Steeds minder rugstreepadden
9 december	Vroegevogels.nl, Rugstreepad neemt snel in aantal af
14 december	Vogeldagboek.nl, Nederlandse fauna 9, De amfibieën en reptielen van Nederland
17 december	Natuurlijkbrabant.nl, Een kwart miljoen levens gered

Nieuwsberichten van/over RAVON verschijnen met grote regelmaat, naast op bovengenoemde, ook op vele andere websites, zoals: reptielenmagazine.nl (vrijwel wekelijks), schildpadnet.nl, Wageningenuniversiteit.nl, Tech2D.

9. CURSUSSEN EN WORKSHOPS

Basiscursus Amfibieën voor Studenten HAS Den Bosch. Frank Spikmans & Arnold van Rijsewijk, maart 2009

Instituutsdag van het Watermozaïek (RU, Nijmegen; STOWA; WEW). Jan Kranenburg & Annemarieke Spitzen, 30 maart 2009

Basiscursus amfibieën en reptielen (intern). RAVON collega's afd. administratie en PR en studenten. Annemarie van Diepenbeek, 30 maart 2009

Twee workshops over de gladde slang met beheerders uit de Brabantse Kempen en uit de gehele provincie Noord-Brabant. Jeroen van Delft en Arnold van Rijsewijk, mei 2009

Cursus Dierecologie Radbouduniversiteit. W. Bosman, mei 2009

Basiscursus herpetofauna – algemene biotoepkennis, leefwijze en ecologie. Bureau Natuurverkenningen Provincie Noord-Brabant.. Annemarie van Diepenbeek, 28 mei 2009

Deelname aan de UvA cursus 'Organismen in het Milieu' voor Bachelor Biologie- en Aardwetenschapstudenten, Edo Goverse & Ingo Janssen. juni 2009

Basiscursus Reptielen voor Helicon Velp. Frank Spikmans, augustus 2009

Bombina Workshop in Krumbek (Duitsland). W. Bosman, 19-21 augustus 2009

Workshop Species Action Plan Alytes obstetricans, Brussel. W. Bosman, 29 oktober 2009

Datum	Basiscursus Reptielen en Amfibieën (locatie en provincie)
27 februari	Kerkrade – Limburg
5 maart	Best - Noord-Brabant
12 maart	Emmen - Drenthe
19 maart	Noord- en Midden-Achterhoek - Gelderland
19 maart	Zuidlaren - Drenthe
2 april	Heerenveen - Friesland
7 april	Het Gooi - Noord-Holland
8 april	Boxmeer – Noord-Brabant
14 april	Groningen - Groningen
15 april	Winterswijk - Gelderland
23-april	Gaasterland - Friesland
18 juni	Barchum - Gelderland

Datum	Basiscursus Vissen
25 april 2009	Cursus zoetwatervissen + excursie - Eilandspolder (georganiseerd ism Landschap Noord Holland)
9 mei 2009	Viscursus & Excursie Utrecht
14 mei 2009	Basiscursus Zoetwatervissen - Leeuwarden (georganiseerd door WVOF)

10. EXCURSIES

14 maart	Janssen, I. Reptielenexcursie Hoge Veluwe i.s.m. Vrienden van de Veluwe
18 maart	Opening Strijper Aa in het kader van soortbeschermingsmaatregelen tbv de knoflookpad (Richard Struijk & Wilbert Bosman)
28 maart	Janssen, I. Zandhagedisexcursie Castricum i.s.m. PWN
4 april	Goverse, E. Amfibieënexcursie in de Kampina i.s.m. IVN Oisterwijk
7 april	Janssen, I. Zandhagedisexcursie Pannenland i.s.m. Waternet
9 april	RAVON-kantoorbreed; adderszoeken Dwingelderveld.
9 april	Goverse, E. Amfibieënexcursie in Mijdrecht i.s.m. IVN Ronde Venen
11 april	Janssen, I. Ringslangexcursie Waterland i.s.m. Landschap Noord-Holland
18 april	Goverse, E. Amfibieënexcursie Winterswijk i.s.m. Regiocoördinator Gerrit Kolenbrander
21 april	Goverse, E. Amfibieënexcursie Het Gooi i.s.m. Poelenwerkgroep Het Gooi
1 mei	Goverse, E. Rugstreepaddenexcursie i.s.m. Landschap Noord-Holland
7 mei	Goverse, E. Amfibieënexcursie Haaksbergen voor IVN-Haaksbergen
8 mei	Goverse, E. Amfibieënexcursie Castricum i.s.m. Landschap Noord-Holland
12 mei	Janssen, I. div. excursies in Drenthe, 12-15 mei
29 mei	Goverse, E. Vis- en amfibieënexcursie Polder Blokweer i.s.m. Natuur-en Vogelwacht de Krimpenerwaard
21 april	Goverse, E. Amfibieënexcursie Spanderswoud i.s.m. Poelenwerkgroep Het Gooi
9 juni	Janssen, I. Ringslangexcursie met Henk Strijbosch, Annie Zuiderwijk en Ina Blanke (Dtsl)
17 juni	Goverse, E. & I. Janssen. Herpetologische studentenexcursie Meertensgroeve i.s.m. met UvA/IBED
27 juni	Diepenbeek, A. van. Excursie reptielen Best (IVN afd. Best)
19 september	Goverse, E. & H. Praagman. Vissenexcursie 't Wiske i.s.m. Landschap Noord-Holland
9 oktober	Spikmans, F. & A. de Bruin. Vissenweekend 2009 Groningen Drenthe, 9-11 oktober
9 oktober	Janssen, I. Vuursalamanderexcursie in Vijlen
16 oktober	Janssen, I. broeihoopexcursie i.s.m. Stadsdeel Amsterdam Noord
17 oktober	Spikmans, F. Vissenexcursie Hoeker – Garsten polder i.s.m. Waternet/waterproef
23 oktober	Janssen, I., J. Janse & T. Hankman muurhagedisexcursie Maastricht
25 oktober	Ringslangen broeihopen excursie Krimpenerwaard (Richard Struijk)

Datum	Omschrijving excursie
28 maart	Excursie Duinen bij Castricum - Amfibieën en zandhagedissen*
11 april	Excursie IJsselmeerkust – ringslangen*
18 april	Excursie Scherpenzeel – Amfibieën
18 april	Excursie Land van Cuijk e.o. - Kamsalamander
19 april	Excursie de Enkele Wiericke - Ringslangen
1 mei	Excursie - Waterland – Rugstreepad*
6 mei	Excursie Noorderheide - Reptielen & Amfibieën op de Veluwe
8 mei	Excursie - Duinen Castricum aan zee – Rugstreepad*
16 mei	Excursie Achterhoek - Reptielen & Amfibieën
20 t/m 24 mei	Hemelvaart inventarisatieweekend 2009 - Friesland – Reptielen en Amfibieën
30 mei	Excursie het Leesten (Veluwe) - Reptielen & Amfibieën
6 juni	Excursie Amsterdamse Waterleidingsduinen – Zandhagedis*
13 juni	Excursie Plateaux-Hageven - Amfibieën
22 augustus	Excursie Ginkelse hei (Veluwe) - Reptielen (o.a. adder en gladde slang)

29 augustus	Excursie Montferland – Reptielen (o.a. zandhagedis, hazelworm en gladde slang)
29 en 30 augustus	Excursie Ameland – Amfibieën (gecombineerd met vissen en vleermuizen)
5 september	Excursie rond de Steenberg en de Maalberg (Veluwe) - Reptielen & Amfibieën
12 september	Excursie omgeving Doetinchem - Amfibieën
13 september	Excursie Rozendaalse heide (Veluwe) - Reptielen & Amfibieën
19 september	Excursie Dorperheide en Leermarkerheide - Zandhagedis
19 september	Excursie De Langstraat – Heikikker (en grote modderkruiper)
25 oktober	Excursie Krimpenerwaard – Ringslangen (controleren broeihopen)

Tabel: Excursies in kader van verspreidingsonderzoek reptielen en amfibieën alsmede de regionale atlas amfibieën en reptielen Noord-Holland

Visexcursies

Datum	Beschrijving Excursies
15 februari	Vissenexcursie rond de Wiide Aa bij Hoogmade
21 maart	Vissen in de Berkel en Ramsbeek
28 maart	Excursie grote modderkruiper omgeving Twello
26 april	Visexcursie - Alde Feanen (georganiseerd door WVOF)
2 mei	Excursie vissen in de Hammerwetering en Regge
16 mei	Op zoek naar de grote modderkruiper omgeving Doesburg
17 mei	Visexcursie - Roggebotzand (georganiseerd door Flevovissers)
23 mei	Visexcursie Schagen (georganiseerd ism Landschap Noord Holland)
6 juni	Visexcursie Kuinderbos (georganiseerd door Flevovissers)
13 juni	Visexcursie Uithoorn (georganiseerd ism Landschap Noord Holland)
20 juni	Visexcursie Regio Sneek Bolsward (georganiseerd door WVOF)
27 juni	Visexcursie Kop van Noord-Holland (georganiseerd door WVOF)
4 juli	Visexcursie Spaarnwouden (georganiseerd ism Landschap Noord Holland)
4 juli	Visexcursie Regio Zurich (georganiseerd door WVOF)
18 juli	Visexcursie Ten Noorden van Zutphen
19 juli	Visexcursie regio Drachten Burgum (georganiseerd door WVOF)
1 augustus	Visexcursie Vogelhoek bij Galamadammen (georganiseerd door WVOF)
8 augustus	Visexcursie Noordoostpolder (georganiseerd door Flevovissers)
16 augustus	Visexcursie Regio Harkstede - Slochteren (georganiseerd door WVOF)
22 augustus	Visexcursie Wisentbos e.o. (georganiseerd door Flevovissers)
29 augustus	Visexcursie Naardermeer (georganiseerd ism Landschap Noord Holland)
29 augustus	Vis, Amfibie en Vleermuis excursie Ameland (georganiseerd door WVOF)
5 september	Visexcursie De Burchtkamp (georganiseerd door Flevovissers)
13 september	Visexcursie Regio Leeuwarden Franeker (georganiseerd door WVOF)
19 september	Visexcursie Het Twiske (georganiseerd ism Landschap Noord Holland)
19 september	Visexcursie Elburg - rond het Grepelveld (georganiseerd door Flevovissers)
19 september	Visexcursie grote modderkruiper en heikikker
26 september	Visexcursie Alde Feanen (georganiseerd door WVOF)
3 oktober	Visexcursie West-Friesland (georganiseerd ism Landschap Noord Holland)
9-11 oktober	Vissenweekend 2009 noord Drenthe
17 oktober	Visexcursie Emmeloord e.o. (georganiseerd door Flevovissers)
25 oktober	Visexcursie Regio Oosterwolde (georganiseerd door WVOF)

Tabel: Visexcursies in kader van het verspreidingsonderzoek vissen

11. PRESENTATIES/LEZINGEN

- 14 januari Goverse, E. Algemene amfibieën presentatie over het monitoren van amfibieën in de Kampina
- 14 januari Herder, J.E. Lezing Padden.nu – voor de Limburgse paddenwerkgroepen op hun jaarlijkse bijeenkomst bij het IKL.
- 17 januari Herder, J.E. Lezing amfibieën van Nederland. Op de amfibieëndag van het PWN in het kader van de opening van de tentoonstelling “op Pad”
- 17 januari Goverse, E. Algemene presentatie Meetnet Amfibieën op sleutelvrijwilligersdag te Leiden
- 17 januari Janssen, I. Monitorlezing op sleutelvrijwilligerdag te Leiden
- 1 februari Herder, J. Expositie Amfibieën van Nederland op A0 in het bezoekerscentrum de Hoep (PWN) als onderdeel van de tentoonstelling op pad (februari – mei)
- 12 maart Diepenbeek, A. van. Presentatie amfibieën van Noord-Holland t.b.v. atlasproject. Noord-Hollands landschap, Heiloo.
- 14 maart Janssen, I. Reptielen/monitorlezing Hoge Veluwe i.s.m. Vrienden van de Veluwe
- 18 maart Bosman, W. Excursie naar aanleiding van de opening van het Strijper Aa project in Gastel
- 27 maart Goverse, E. Algemene amfibieën presentatie over het monitoren van amfibieën te Noordwijk
- 28 maart Janssen, I. Zandhagedis/monitorlezing Castricum i.s.m. PWN
- 7 april Goverse, E. Algemene amfibieën presentatie monitoren van amfibieën Poelenwerkgroep Het Gooi
- 7 april Janssen, I. Zandhagedis/monitorlezing Leiduin i.s.m. Waternet
- 18 april Spitzen – van der Sluijs, A. M. 2009. Chytridiomycose. Netwerk geelbuikvuurpad/vroedmeesterpad.
- 29 juni Bosman, W. Netwerkdag geelbuikvuurpad en vroedmeesterpad in Wijler
- 28 september Goverse, E., B. van den Noort, G. Smit, I. Janssen & T. van der Meij, 2009. The development of the moorfrog *Rana arvalis* in the National Amphibian Monitoring Program 1997-2007. September 28-October 2, 2009. 15th Congress of the Societas Europaea herpetological, Kusadasi, Turkey.
- 28 september Janssen, J., T. van der Meij, E. Goverse & G.. Smit, 2009. The Dutch Reptile Monitoring Program: Exploring the explanatory power for causes of change. September 28 - October 2, 2009. 15th Congress of the Societas Europaea herpetological, Kusadasi, Turkey.
- 28 september Herder, J.E. & T. Hankman, 2009. Padden.nu a platform for toad patrols September 28-October 2, 2009. 15th Congress of the Societas Europaea herpetological, Kusadasi, Turkey.
- 30 september Delft, J. van, A. Spitzen - van der Sluijs, W. Bosman & J. Kranenbarg, 2009. Poster: Invasive amphibians, reptiles and fish in The Netherlands and experiences with extermination. September 28 - October 2, 2009. 15th Congress of the Societas Europaea herpetological, Kusadasi, Turkey.
- 18 november Creemers, R. & J. van Delft. Een tipje van de sluier. Presentatie bij de presentatie van ‘De amfibieën en reptielen van Nederland’ te Arnhem.
- 19 november Struijk, R.P.J.H. Lezing Het gebruik van faunapassages door reptielen – voor BROM overleg Rijkswaterstaat
- 21 november Creemers, R. & J. van Delft. Een tipje van de sluier. Presentatie bij de presentatie van ‘De amfibieën en reptielen van Nederland’. Landelijke dag RAVON te Nijmegen.
- 21 november Spikmans, F., 2009. Hollandse nieuwe! Over de komst en opmars van exotische vissen in de Nederlandse rivieren. Landelijke dag RAVON te Nijmegen

- 21 november Spitzen – van der Sluijs, A. M., F. Pasmans, A. Martel, P. van Rooij, R. Zollinger & W. Bosman. 2009. Het onderzoek naar chytridiomycose in Nederland en België. Landelijke dag RAVON te Nijmegen
- 21 november Spitzen – van der Sluijs, A. M., F. Pasmans, A. Martel, P. van Rooij, W. Bosman & R. Zollinger. 2009. Poster: Chytridiomycose. Landelijke dag RAVON te Nijmegen
- 28 oktober Struijk, R.P.J.H. Lezing amfibieën van Nederland – voor gifkikkervereniging Pijnacker

12. NCN-ACTIVITEITEN

- Delft, J. van. Gastcollege voor het vak Water- en natuurbeheer voor Biologie- en Milieukundestudenten aan de Radboud Universiteit Nijmegen over PGO's, verspreidingsonderzoek, monitoring en wat met verzamelde data gedaan kan worden.
- Bosman, W. Begeleiden studenten bij een veldonderzoek in de Hatertse Vennen van een week als onderdeel van de cursus Dierecologie.
- Spikmans, F. Praktijkcursus eerste jaars Radboud Universiteit Nijmegen.
- Spikmans, F. Kansen voor riviervissen.

13. OVERIG

- Delft, J. van. Tekstsuggesties m.b.t. Nederland en aanleveren kaartjes voor boek (monografie) over kleine watersalamander door Wolf-Rüdiger Grosse.
- Delft, J. van. Tekstsuggesties m.b.t. Nederland en aanleveren informatie voor boek (monografie) over Alpenwatersalamander door Burkhard Thiesmeier & Ulrich Schulte
- Delft, J. van. & A.van Rijsewijk. Overleg met beheerders uit de Kempen, Noord-Brabant en Zoom-Kalmthout.